

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Psichologijos institutas

Tomas Raškauskas

Teisės psichologijos studijų programa
Magistro darbas

**Žiniasklaidoje pateikiamos informacijos poveikis jauniems suaugusiesiems,
vertinant teisėjų darbą**

Darbo vadovas: prof. dr. Gintautas Valickas

Vilnius 2024

Turinys

Santrauka.....	3
Summary	4
Pratarmė	5
1. Įvadas	7
Medijų poveikio teorijų ištakos: pirmosios įtakos teorijos.....	7
Modernios prieinamumo teorija grįstos medijų poveikio teorijos: nuostatų kūrimas ir parengtis	8
Prieinamumo teorijos taikymas.....	10
Modernios pritaikomumu grindžiamos medijų poveikio teorijos: įrėminimas ir „rėmų“ kūrimas	11
Prieinamumo teorijos taikymas.....	16
Teisėsaugos institucijų reprezentacija žiniasklaidoje.....	17
Tyrimo tikslai, uždaviniai ir hipotezės	19
2. Metodai.....	21
Tyrimo eiga ir imtis	21
Tyrimo instrumentai	23
3. Rezultatai.....	27
4. Rezultatų aptarimas.....	37
Tyrimo ribotumai ir tolesnės tyrimų kryptys	42
Išvados.....	44
Literatūros sąrašas.....	45
Priedai	51

Santrauka

Žiniasklaidoje pateikiamos informacijos poveikis jauniems suaugusiesiems, vertinant teisėjų darbą.

Žiniasklaidos gebėjimas daryti įtaką jos vartotojų nuomonėms yra opi tema. Tai ypač svarbu, kai kalbama apie temas, su kuriomis daugelis žmonių tiesiogiai nesusiduria (pvz., su teismine sistema). Žiniasklaidos taikomi šališki informacijos pateikimo metodai (pvz., akcentuojant arba nutylint situacijos kontekstą) gali paskatinti iškreiptą tam tikros situacijos supratimą ir vertinimą.

Mūsų tyrimo grupę sudarė jauni 18 ir 30-ies metų suaugusieji. Tyrimą pradėjo 160 dalyvių, bet dėl nubyrežimo galutinėje imtyje liko 87 asmenys. Tyrimo tikslas buvo nustatyti, ar tiriamųjų nuomonę apie teisėjų ir teismų darbą gali paveikti pateikiamos straipsnių iškarpos, pasižyminčios skirtingais situacijos vertinimais ir emociniais krūviais. Tyrimas buvo atliekamas per internetines platformas, kada tiriamieji pildydavo teisėjų ir teismų darbo vertinimo klausimyną. Tiriamieji turėdavo kas savaitę sudalyvauti keturiuose etapuose, kada pirmajame etape buvo nustatomas pradinis įverčių lygis, antrajame etape prieš klausimyno pildymą buvo pateikiamos iškarpos, o trečiajame ir ketvirtajame etape buvo nustatomas poveikio tvarumas. Tiriamieji buvo atsitiktinai suskirstyti į 3 grupes, kurioms buvo pateiktos skirtingos straipsnių iškarpos antrajame etape, aprašančios Lietuvos apeliaciniame teisme nagrinėtą bylą, tačiau su skirtingu papildomu kontekstu. Rezultatai parodė, kad visos straipsnių iškarpos reikšmingai sumažina tiriamųjų nuomonę apie teisėjus ir šis pokytis yra patvarus pakartotiniuose matavimuose. Nepavyko nustatyti reikšmingų iškarpų poveikio skirtumų tarp skirtingų tyrimo dalyvių grupių. Buvo nustatytas reikšmingas ryšys tarp teisėjų darbo vertinimo ir pasitikėjimo teismine sistema.

Summary

The effect of exposure to news media on judge performance evaluations of young adults

The media's ability to influence the opinions of its audience is a pressing topic. It's especially important in regards to topics that most people have no direct experiences with (such as the judicial system). The media's methods for presenting biased information (such as highlighting or ignoring certain contexts of a given issue) can influence a distorted interpretation and evaluation of issues.

The sample of this study is composed of 18-30 year old young adults. 160 respondents began the study, but due to people dropping out, the sample comprises 87 people who finished the study. The aim of the study was to determine if participants' opinions of judge performance evaluations can be influenced by presented news excerpts that feature different emotional tone and evaluations of a certain scenario. The study was conducted via internet platforms, where participants filled out a judge and court performance evaluation questionnaire. Participants would participate in weekly phases, where the first phase was meant to evaluate their base evaluation scores, the second phase introduced the excerpts before filling out the questionnaire and finally the third and fourth phases are meant to measure the persistence of the effect of the excerpts. The participants were randomly assigned into 3 groups, based on what different excerpt they received about a case hearing in the Lithuanian court of appeals, each with a different context and emotional tone. Results show that all excerpts in the study significantly reduce participants' opinions of judges and that this effect is persistent over repeated measures. We were unable to determine a significant effect of different excerpts on participants in different groups. A significant link was determined between judge evaluations and trust in the judicial system.

Pratarmė

Žiniasklaidai nebūtinai gerai sekasi nurodyti savo skaitytojams, ką galvoti, tačiau jai neįtikėtinai gerai sekasi nurodyti, apie ką galvoti

Bernard Cohen, 1963

Kaip ir daugelis kitų valstybinių institucijų, teisminė sistema yra priklausoma nuo to, ar visuomenė pasitiki šia institucija ir jos atstovais. Didesnis pasitikėjimas didina tikimybę, kad asmuo tikslingai kooperuos justicinių procesų metu, kas leidžia užtikrinti sklandžią sistemos veiklą (Camaj, 2013). Taip pat pastebėta, kad teigiamas požiūris ir pasitikėjimas teisine sistema turi svarbių ryšių su bendru pasitikėjimu valdžios sistema, nes yra jausmas kad patikimas teismas suteikia garantą nuo kitų valdžios institucijų nepriimtino elgesio (Garcia-Blanco & Bennett, 2021). Deja, pasitikėjimas teisine sistema verčia sunerimti. ELTA apklausos duomenimis, teigiamai teismus vertina vos 38% gyventojų (Konopackienė, 2024). Kiti tyrėjai rado ir žemesnius rodiklius, kad ir iki 22.8% (Vilmorus, 2024). Tai eina prieš tendenciją, matomą Lietuvos nepriklausomybės metu nuo 1995 metų, kad pasitikėjimas teisinėmis institucijomis, tarp jų ir teismais, kyla, nors ir lėtai (Visockas, 2016). Tokios tendencijos matomos ir užsienyje, kur visose Didžiojo 7 valstybėse, išskyrus Italijoje, matoma stagnacija arba nuosmukiai, ypač JAV, kur per pastaruosius keletą metų pasitikėjimas smuko smarkiai: nuo 59% palaikymo 2020 metais iki 43% dabar (Vigers, 2024).

Yra pastebėta, kad teisminė sistema išgyvena stiprius populiarumo nuosmukius, kurie yra pasekmė rezonancinių bylų (Visockas, 2016). Viena iš labiausiai nuaidėjusių buvo 2019 metais įvykusi teisėjų kyšininkavimo byla, kada nepasitikėjimas teismais smarkiai išaugo. Panašų iššūkį Lietuvos teismai išgyvena ir dabar, jau eilę metų vykstančiame vadinamame „MG Grupės“ korupcijos skandale, kuris įtraukė žinomus visuomenės veikėjus bei perėjo per visas teismų pakopas. Įvyko didelis sąmyšis, kada pirmosios instancijos teismas 2022 metais kontraversiškai išteisino korupcija ir prekyba poveikiu kaltinamus partijų narius bei privataus verslo atstovus. Byla vėl grįžo į žinių akiratį, kai 2023 metų lapkritį apeliacinis teismas pakeitė bylos nuosprendį. Kaip ir pirmosios instancijos bylos metu, buvo galima pastebėti įvairius žiniasklaidoje pateikiamus vertinimus. Kaip ir daugeliu atveju, žiniasklaida tapo tarpininku tarp teisminės sistemos ir Lietuvos piliečių. Turint omeny, kokie svarbūs yra sveiki, pasitikėjimu grindžiami santykiai tarp piliečių ir teismų, svarbu nagrinėti kaip žiniasklaidoje viešinama informacija paveikia šį santykį. Sensacingos naujienos, kurios paprastai seka tokius stambius įvykius, turi ženklų neigiamą poveikį teisėjų darbo vertinimui bei pasitikėjimui (Johnston & Bartels, 2010). Tokio teisinės sistemos išbandymo fone, yra svarbu aiškintis, kaip žiniasklaidoje pateikiama informacija gali

pakeisti valstybės piliečių nuomonę apie instituciją, kai pasitikėjimas ja jau yra nestabilus, bet pasitikėjimo užtikrinimas yra būtinas.

1. Įvadas

Medijų poveikio teorijų ištakos: pirmosios įtakos teorijos

Medijų poveikio (angl. *media effects*) teorijos turi spalvingą raidą, kuri skirstoma į tam tikrus etapus. Šių etapų ribos paprastai nėra griežtai apibrėžiamos, dėl tarp jų vykusių pereinamųjų laikotarpių. Visgi esminis klausimas, kurį aiškinosi tyrėjai - ar medijų poveikis toks reikšmingas, kad vienaip ar kitaip turi įtakos visuomenės nuomonei, ar priešingai – jis yra pervertinamas ir neturi tvaraus poveikio visuomenės nuomonei (Borah, 2016).

Medijų poveikio teorijų ištakas galima atsekti iki tarpukario periodo – tarp 3-io ir 4-o XX a. dešimtmečių (Valkenburg, Peter & Walther, 2016). Tai yra glaudžiai susiję tiek politinėmis, tiek ir su kultūrinėmis aplinkybėmis, būdingoms tam laikotarpiui. Pirmiausia, dėl išaugusio visuomenės raštingumo ir lengvai prieinamų spausdinimo technologijų, išplito laikraščiai – viena pirmųjų ir pagrindinių žiniasklaidos formų. Jie tapo prieinami plačiajai visuomenei, o tai leido greitai platinti įvairią informaciją didelei masei žmonių. Tuo pat metu vartotojams tapo prieinamos ir radijo technologijos. Pavyzdžiui, JAV 4-ojo dešimtmečio viduryje, 60 proc. šeimų turėjo radijo imtuvą savo namuose. Kinas taip pat tapo populiarus (Neundorf & Jeffres, 2017). Šių naujųjų medijų potencialas paveikti žmonių nuostatas buvo greitai pastebėtas (Neundorf & Jeffres, 2017). Tyrėjų dėmesį patraukė ir propagandos reiškinys, kurio potencialūs bei grėsmingi efektai buvo itin pastebimi tuometinėse visuomėse dėl jo sėkmingo naudojimo tuomečiuose nedemokratiškuose režimuose, tokiuose kaip nacistinė Vokietija (Petty, Brinol & Priester, 2009). Dėl to buvo vystomos pirmosios medijos poveikio teorijos, dabar žinomos kaip tiesioginio vienpusio poveikio teorijos (angl. *linear-effect models*). Esminė jų prielaida nurodo, jog informacijos transliavimas yra vienkryptis procesas, kur siuntėjas - žiniasklaidos priemonės - sukuria ir išsiunčia žinutę savo kanalais, o gavėjas – žiniasklaidos vartotojai - ją priima, tačiau gaunamos informacijos kritiškai nevertina ir nesuteikia grįžtamojo ryšio informacijos siuntėjui (Khan & Khan, 2015). Kitaip tariant - siuntėjo žinutė niekada nėra iškraipoma ir yra priimama tokia, kokia yra. Tuo metu daugiausia susidomėjimo susilaukusi vienpusės komunikacijos prielaida besiremianti teorija buvo „poodinės adatos“ (angl. *hypodermic needle*) arba „magiškos kulkos“ (angl. *magic bullet*) teorija. Anot jos, visuomenė yra sudaryta iš atskirų pavienių narių, kurių nuostatos ir elgesys yra tiesiogiai veikiami juos pasiekiančios žiniasklaidos pateikiamos informacijos (Vorderer, Park & Lutz, 2019). Teorijos pavadinimas kyla iš metaforos, kad informacija lyg kulka pašauna ir tiesiogiai paveikia kiekvieną visuomenės narį (Konar-Steenberg, 2005). Kai informacija pasiekia žmogų, vienintelis jos poveikį lemiantis veiksnys yra tos žinutės įtaigumas, o į gavėjo individualias ar kultūrinės

charakteristikas neatsižvelgiama. Atsižvelgiant į tokias teorines prielaidas, nenuostabu kad, tuometinis požiūris į žiniasklaidos poveikį buvo siejamas su baime ir nerimu (Harris & Sanborn, 2014).

Kita vertus, 4-ame ir 5-ame XX a. dešimtmečiuose jau pradeda formuotis sekanti dominuojanti medijų įtakos teorinė paradigma, pavadinta riboto poveikio teorija (angl. *limited-effects model*), arba netiesioginio poveikio teorija (angl. *indirect effects model*). Nepaisant anksčiau taikytų teorijų, daugelio tuo metu atliktų tyrimų rezultatai pademonstravo, kad žiniasklaidos vartojimas turėjo labai ribotą arba visai neegzistuojantį poveikį žmonių turimoms nuostatoms (Vorderer, Park & Lutz, 2019). Dėl to tyrėjai pradėjo manyti, kad žiniasklaida negali veiksmingai keisti nuomonių, ir kad geriausiu atveju - susidūrimas su žiniasklaidoje viešinama medžiaga tikrai sustiprina jau esamas vartotojų nuostatas, bet nesukuria naujų (Valkenburg, Peter & Walther, 2016). Tuometiniai tyrėjai pradėjo suprasti, kad vien žiniasklaidos žinutės neužtenka norint paveikti žmogaus nuostatas ir kad ryšys tarp siuntėjo žinutės ir gavėjo interpretacijos yra moderuojamas įvairių veiksnių (Petty, Brinol & Priester, 2009): priklausymo tam tikroms socialinėms grupėms, asmeninių įsitikinimų, selektyvaus informacijos priėmimo bei įsisavinimo ir t. t. Toliau besivystant riboto poveikio teorijai, buvo pasiektas didelis proveržis – įtraukti kognityviniai mechanizmai, moderuojantys informacijos poveikį (Neundorf & Jeffres, 2017). Prieš tai aptarta „magiškos kulkos“ teorija rėmėsi paprastu stimulo-reakcijos (S-R) paaiškinimu, kildinamu iš tuo metu populiarios bihevioristinės psichologijos (Finklea, 2017), kuri nekreipė dėmesio į gavėjų atsaką stimului, kadangi stimulo efektas buvo laikomas galingu ir universaliu. Riboto poveikio tyrėjai pasiūlė O-S-O-R teoriją, kur O reiškia organizmą, šiuo atveju medijų vartotoją. Pirmasis O nurodo vartotojo turimas nuostatas, lemiančias, kokia informacija yra patraukli ir priimama, o kokia yra atmetama. Antrasis O reiškia vartotojo vidines būsenas, lemiančias stimulo – kokios nors žiniasklaidos žinutės – poveikį (Neundorf & Jeffres 2017).

Modernios prieinamumo teorija grįstos medijų poveikio teorijos: nuostatų kūrimas ir parengtis

Kaip radijo ir kino atsiradimas paskatino pirmųjų medijų poveikio teorijų atsiradimą, taip kitų naujų atsirandančių informacijos sklaidos priemonių atsiradimas skatino tolesnę medijos priemonių tyrimų bangą. Nuo XX a. 7-ojo dešimtmečio televizija pamažu tapo plačiai prieinama, o tai paskatino to laikmečio tyrėjus persvarstyti žiniasklaidos įtaką (Valkenburg, Peter & Walther, 2016). Atsirandant naujų medijos rūšių prasidėjo atskirų jos atšakų tyrimai, todėl dalis iš šiame laikotarpyje atsiradusių teorijų buvo naudojamos tirti gana siauroms sritims, pavyzdžiui kultivacijos teorija, analizuojanti televizijos žiūrovus. Tačiau reikia pastebėti, kad vystantis technologijoms ir senosioms medijos rūšims užleidžiant vietą naujoms, pažangesnėms, dalis tokių specializuotų teorijų ilgainiui tapo nebe tokios

aktualios (Morgan, Shanahan & Signorielli, 2014). Šiame darbe remiamasi viena iš plačiausiai naudotų ir iki šiol populiarių teorijų - nuostatų kūrimu bei jam giminingais reiškiniams.

Nuostatų kūrimas (angl. *agenda setting*) – reiškinys, nusakantis koreliaciją tarp to, kas viešinama žiniasklaidos priemonėse ir to, ką visuomenės nariai laiko svarbiu (Scheufele & Tewksbury, 2007). Žiniasklaidos, kaip pagrindinio informacijos šaltinio, skleidėjai turi galią atrinkti, kokios žinios yra platinamos ir kaip jos pateikiamos. To pasekoje, tikėtina, kad dažniausiai platinamos žinios tampa svarbiomis žiniasklaidą vartojančiai publikai. Šis reiškinys pirmiausia buvo aprašytas 1972 metais, kuomet tyrėjai siekė nustatyti, kokios temos, susijusios su JAV prezidento rinkimų kandidatais, atrodė svarbiausios neapsisprendusiems balsuotojams. Tuometiniai tyrėjai nustatė ryšį tarp to, kas buvo platinama žiniasklaidoje ir to, kas tiriamiesiems balsuotojams atrodė svarbu (Coleman, McCombs, Shaw, Weaver, 2009). Šio tyrimo sėkmė paskatino replikuoti nuostatų kūrimo nagrinėjimą ne vien su rinkimais susijusiose srityse. Analizuojant žiniasklaidoje viešinamų žinių svarbą tiriamiesiems, panašūs rezultatai, kaip ir naujienų susijusių su rinkimais atveju, buvo replikuoti ekonomikos, aplinkosaugos, sveikatos ir kitose srityse (Scheufele & Tewksbury, 2007). Nors nuostatų kūrimas iš pradžių išsiskyrė kaip itin patrauklus konstruktas, su laiku tyrėjai išskyrė įvairius moderuojančius veiksnius, lemiančius kaip efektyviai tam tikra žinia plinta. Kadangi dar net neatsiradus nuostatų kūrimo sąvokai buvo įrodyta, kad žiniasklaida visų visuomenės narių neveikia vienodai, toks moderuojančių veiksnių identifikavimas įgalino vertinti individualius skirtumus tarp asmenų. Pradžioje buvo susidurta su įvairiais iššūkiais, kurių bene pagrindinis buvo tai, kad santykis tarp to, kas viešinama ir to, kas laikoma svarbiu, nėra toks paprastas ar vienakryptis. Neretai tam tikroms žinioms reikia nemažai laiko, kol jos tampa svarbiomis. Tiesioginis ir greitas kažkieno svarbos išryškėjimas paprastai nutinka tik išskirtiniais atvejais, tokiais kaip grėsmingo pavojaus visai visuomenei atveju, pavyzdžiui, karo metu (Vu, 2020).

Visgi nuostatų nustatymas pasirodė nepakankamai išsami teorija norint paaiškinti medijų poveikį, kadangi jis įprastai nagrinėja, kaip medijų poveikiai yra moderuojami paprastai dėsningo medijų vartojimo, ką galima įvertinti, tačiau negalima manipuliuoti eksperimentinėmis sąlygomis. Dėl to į medijų poveikio tyrimus buvo pradėti įtraukti kognityviniai mechanizmai, kuriuos tyrėjai galėtų tiesiogiai testuoti. Bene dažniausiai kartu su nuostatų kūrimu asocijuojamas kognityvinis mechanizmas yra parengtis (angl. *priming*) - reiškinys, kada susidūrimas su tam tikra informacija pakeičia, kaip interpretuojama vėliau gauta informacija (Hoewe, 2020). Parengties veikimo principas paprastai apibūdinamas dviem žingsniais. Pirmiausia, susidūrus su stimuliu, tokiu kaip straipsnis naujienų portale, iššaukiama tam tikra jau žinoma informacija, susijusi su tuo stimuliu. Toliau, to stimulo sužadintos sukauptos žinios tampa lengviau prieinamos ir greičiausiai į jas bus atsižvelgta interpretuojant kokią nors

informaciją ar priimant sprendimą. Kitaip tariant, pirmoji stadija yra parengties sukeltas informacijos sužadinimas, o vėlesnis tos informacijos naudojimas yra sužadinimo pasekmė (Moy, Tewksbury & Rinke, 2016). Kaip ir nuostatų kūrimo atveju, reikia suprasti, kad parengties poveikis įprastai yra moderuojamas įvairių individualių asmenų charakteristikų. Galima išskirti tris pagrindines charakteristikas, kurios lemia parengties efektyvumą - laiką, stiprį ir neapibrėžtumą (Ewoldsen & Rhodes, 2019). Parengties poveikis silpnėja per laiką nuo tada, kai su juo buvo susidurta. Tai pat pirmenybė paprastai teikiama tokiai informacijai, su kuria susidurta vėliau, todėl ankstesnės parengties sužadinta informacija silpsta greičiau. Apskritai parengties poveikis neretai yra pastebimas vos keletui sekundžių ar minučių, tačiau gali trukti ir ilgiau, priklausomai nuo to, kokiam uždaviniui spręsti buvo naudota užminta informacija (Arendt, 2013). Stipris nusako, kaip stipriai parengtis paveikia asmenį. Tai galima įvertinti per jos trukmę, stimulo dažnį bei ryškumą ir detalumą. Galiausiai, neapibrėžtose situacijose, kurios gali būti dviprasmiškos, parengtis įprastai veikia geriausiai, lyginant su situacijomis kur pasirinkimai gali būti nesudėtingi ir aiškūs. Svarbu išskirti, kad parengtis veikia tik tada, kai paveikia žmogaus sąmoninius, automatinius procesus (Carpentier, 2017). Jeigu parengtis yra aiški ir asmuo gali apie ją sąmoningai galvoti, tai tikėtina kad ji nesukels kokio nors poveikio.

Prieinamumo teorijos taikymas

Nuostatų kūrimas ir parengties reiškinys gali būti pagrindžiami ta pačia kognityvine teorija, vadinama prieinamumo (angl. *accessibility*) teorija, kuri nurodo, kad žmonės linkę naudotis informacija, kuri yra lengviausiai pasiekama iš atminties (Scheufele & Tewksbury, 2007). Prieinamumas remiasi prielaida, kad informacija atmintyje saugoma tarpusavyje susijusių sąvokų forma. Sąvokos yra individualūs informacijos vienetai, reprezentuojantys specifinę informaciją, susijusia su tam tikru objektu, veiksmu ir t.t. (Tewksbury, 2020). Jos yra laikomos pasyviomis, kol nėra naudojamos. Sąvokų prieinamumas žmogaus atmintyje ir panaudojimas priklauso nuo to, ar ji yra sužadinta. Sąvokos sužadinamos, kai susiduriama su stimulu iš aplinkos arba galvojant - tai aktyvuoja su tuo stimulu susijusią sąvoką. Ar ji bus aktyvuota ar ne, priklauso nuo sužadinimo slenksčio, kuris gali būti aukštas arba žemas. Tai priklauso nuo to, kaip dažnai sąvoka yra naudojama – kuo slenkstis žemesnis, tuo ją lengviau sužadinti (Tewksbury, 2020). Tiesa, sąvokų aktyvavimo slenksčiai bėgant laikui nuolat kinta. Dažnai naudojamos sąvokos yra lengviau prieinamos, o retai ar niekada nenaudojamos - sunkiau. Sąvokos yra tarpusavyje susietos asociacijų tinkluose - sistemose, kurios tarpusavy apjungia susijusią informaciją. Dėl to, vienos sąvokos sužadinimas paprastai plinta ir lengviau prisimenamomis padaro kitas, tarpusavyje susijusias sąvokas (Scheufele, 2004). Pavyzdžiui, pagalvojus „teisėjas“, tikėtina, kad

taps lengva pagalvoti apie sąvoką „teismas“, kadangi jie tarpusavyje yra logiškai glaudžiai susiję. Kaip ir pačios sąvokos, šie ryšiai tarp jų yra formuojami laikui bėgant ir yra lengviau sužadunami, kai yra naudojami dažnai, bet ilginiui gali blėsti per laiką, jei nėra naudojami. Šis sąvokomis paremtas prieinamumo modelis yra labai naudingas aiškinant medijų poveikį, nes suteikia gerą pagrindą. Sąvokos yra formuojamos per patirtis, kas šiuo atveju gali būti iš žiniasklaidos gaunama informacija. Jeigu su konkrečia informacija susiduriama dažnai, yra tikėtina, kad ją taps lengviau įsiminti, atgaminti ir taikyti. Taip pat galima kelti prielaidą, kad daugelis ar net visi visuomenės nariai susiduria su kokia nors žiniasklaidos priemonėse viešinama medžiaga. Tačiau tai nėra pakankamas pretekstas tirti medijų poveikiui. Visų pirma, bet kokia sąvoka, nepriklausomai nuo to, kaip lengva ją buvo sužadinti, galiausiai nusilpsta ir tampa nebenaudojama, jeigu nėra nuolat kartojama. Kai šis sužadinimas dingsta, ši foninė neturėtų turėti daugiau įtakos tolimesniam žmogaus samprotavimui (Baden, Lecheler, 2012).

Toliau, šių laikų žiniasklaida yra kur kas labiausiai susiskaldžiusi negu anksčiau - norma tapo nišiniai žinių tiekėjai, tokie kaip virtualūs žiniasklaidos portalai. Taip pat kartu su didesniu socialinių medijų vartojimu bei didesne technologijų įvairove atsirado galimybė vartotojams pasirinkti, kokia informacija juos pasiekia per selektyvų vartojimą, kadangi dabar neprivalu žiūrėti tuos pačius keletą kanalų ar skaityti tą patį laikraštį kaip visi kiti (Boynton & Richardson, 2016). Reiškiasi, nėra pagrindo spręsti medijų poveikį vien per informaciją, kuri yra viešinama plačiausiose žiniasklaidos priemonėse, kadangi nebėra taip, kad daugelis susiduria su ta pačia platinama informacija ir individualių žmonių reguliariai vartojama informacija - ir per ją formuojamos ir sužadintos sąvokos - gali smarkiai skirtis. Dėl to reikalingi papildomi teoriniai paaiškinimai.

Modernios pritaikomumu grindžiamos medijų poveikio teorijos: įrėminimas ir „rėmų“ kūrimas

Rėminimas (*framing*) yra reiškinys, kada naujai gaunama informacija yra šališkai suvokiama ir vertinama, remiantis pirmiau gauta informacija (Bagdonas ir Bliumas, 2019). Vienas iš pirmųjų autorių, pasiūlęs rėminimo konstrukta, yra D. Kahneman, kuris teigė, kad visas suvokimas priklauso nuo atskaitos taško (Kahneman, 2003). Kitaip tariant, tai, kaip informacija bus interpretuojama, priklauso nuo to, kokią asociaciją atmintyje ji sukelia. Svarbu čia yra tai, kad žmonėms gali būti sukeltos skirtingos asociacijos, priklausomai nuo to, kaip yra pateikiama informacija. Vienas įdomesnių to pavyzdžių yra klasikiniu tapęs 1981 metais atliktas tyrimas vadinamas „Azijos ligos problema“ (angl. *Asian disease problem*) (Tversky, Kahneman, 1981). Tiriamiesiems buvo pateikta fiktyvi situacija, kad JAV atsirado nauja liga, nuo kurios gali žūti 600 žmonių. Tai ligai išgydyti buvo kuriama vakcina, o tiriamųjų užduotis buvo išsirinkti, kokį skiepą naudoti. Viena tyrimo dalyvių grupė turėjo rinktis iš šių dviejų sprendimo

variantų variantų: panaudojus skiepą „A“, 200 sergančių gyvens, o panaudojus skiepą „B“, yra $\frac{1}{3}$ tikimybė kad 600 žmonių gyvens ir $\frac{2}{3}$ tikimybė kad visi žus. Kitai tiriamųjų grupei buvo pateikti šie sprendimo variantai: panaudojus skiepą „A“, 400 sergančių mirs, o panaudojus skiepą „B“, yra $\frac{1}{3}$ tikimybė kad niekas iš sergančių nemirs ir $\frac{2}{3}$ tikimybė kad 600 žus. Kaip matome, abiejų grupių variantai tarpusavyje yra identiški, tačiau rezultatai buvo kardinaliai skirtingi – daugelis pirmos grupės dalyvių rinkosi antrąjį variantą, o antros grupės – pirmąjį variantą (Entman, Matthes & Pellicano, 2009). Tuo metu tai buvo aiškinama evoliucinės psichologijos principais ir jau pastebėtomis sprendimų priėmimo tendencijomis – žmonės linkę vengti rizikos, kai susiduria su sprendimu, kai gali kažką gauti, tačiau linkę rizikuoti, kai turi spręsti, ar kažką prarasti. Šis tyrimas paskatino atsirasti atnaujintą tyrimų bangą, susijusią su sprendimų priėmimo tyrinėjimu. Tai buvo svarbi demonstracija, kad tai, kaip informacija yra pateikiama, skatina žmones svarstyti skirtingai.

Nors Kahneman atlikti ekvivalentiškų stimulų rėminimo tyrimai bei pasiūlyti apibrėžimai, kad informacijos vertinimas priklauso nuo jo pateikimo, yra naudingas atspirties taškas rėminimo reiškinio tyrinėjimui, jis nėra pakankamas. Autoriaus tyrimuose buvo pabrėžiama loginė ekvivalencija tarp stimulų - t.y. skirtingi stimulai pateikia identišką informaciją, tiktais iš skirtingų perspektyvų, dažniausiai praradimo arba gavimo. Taip jie tyrė, kaip žmonės priimdavo sprendimus, susijusius su rizikingų pasirinkimų priėmimu. Nors tyrimų rezultatai buvo naudingi bei pakartotinai gauti, visgi tai yra pakankamai siaura sritis. Kiti kognityviniai psichologai, socialiniai psichologai bei medijų, politologijos ir kitų sričių mokslininkai pradėjo plėsti rėminimo kaip reiškinio suvokimą, kad jis būtų naudingas įvairiuose moksliniuose kontekstuose. Vienas iš pasiūlytų apibrėžimų, skirtų diferencijuoti rėminimą nuo anksčiau atsiradusio nuostatų kūrimo teigia, kad rėminimas yra reiškinys, kada tam tikrų suvokiamos realybės elementai išskiriami ir išryškinami kokioje nors informacijoje tokiu būdu, kad paskatinti tam tikrą turinio supratimą, priežastinį ar moralinį vertinimą ar siūlyti tam tikrą problemos sprendimo būdą (Coleman, McCombs, Shaw, Weaver, 2009). Kitaip tariant, „rėmai“, kalbant informacijos sklaidos kontekste, pabrėžia tam tikrus kokios nors informacijos požymius, o kitus sumenkina arba visai ignoruoja. Pavyzdžiui, teisminėje sistemoje yra nagrinėjama tam tikra rezonancinė byla, įtraukusi žinomą asmenybę. Viena žiniasklaidos priemonė gali akcentuoti asmens kaltumą, išskeldama bylos duomenis. ankstesnius įvykius ar tam tikrus to žmogaus asmenybės bruožus, o kita – kad asmuo yra nekaltas, akcentuojant kokį nors jo gerą elgesį, teisminės sistemos blogą veikimą ir panašiai. Nors kartinė informacinis medžiaga (yra nagrinėjama byla apie tam tikrą asmenį) yra tas pats, jos pateikimas gali būti kardinaliai skirtingas, priklausomai nuo to, kokios detalės yra akcentuojamos, o kokios – sumenkinamos ar visai ignoruojamos. Tai, koks „rėmas“ yra naudojamas pateikiant tam tikrą

informaciją, daro įtaką jos vartotojams. Skirtingi „rėmai“ skatina informacijos gavėjus kitaip interpretuoti informaciją ir taip išsikelti skirtingas asociacijas, o tai paveikia tolesnį informacijos apdorojimą ir sprendimų priėmimą (Tewksbury & Scheufele, 2019). „Rėmai“ taip pat gali veikti ir priešingai, nukreipdami informacijos gavėjus nuo tam tikros informacijos, kad ši nebūtų svarstoma ir vėliau turėtų mažai ar jokios įtakos tolimesniam samprotavimui (Lee & McLeod, 2020). Nors įrėminimo reiškinys gali pasirodyti kaip žiniasklaidos metodas daryti tiesioginę įtaką savo vartotojams, iš tikrųjų „rėmai“ yra neišvengiamas žiniasklaidos elementas, kuris nėra savaime nei geranoriškas, nei kenksmingas. Nors per pastarąjį šimtmetį ne kartą buvo svarstoma dėl žinių gebėjimo manipuluoti, kaip anksčiau minėtoje „magiškos kulkos“ teorijoje, svarbi žiniasklaidos priemonių funkcija yra pateikti žinias taip, kad skaitytojus ar žiūrovus galėtų pasiekti svarbios istorijos ir pateikiamos taip, kad galėtų būti lengvai suprantamos (Brüggemann, 2014). Žiniasklaidos dedami akcentai (t. y. „rėmai“) padeda informacijai tapti patrauklesnei, kadangi žinios be papildomo konteksto arba turinio atrankos gali būti neįdomios ar apskritai neprieinamos plačiajai publikai, kuri neretai neturi reikalingų faktinių žinių ar gebėjimų atskirti, kokios žinios svarbios ir kokie jos aspektai svarbūs, palyginti su kitais (Entman, Matthes & Pellicano, 2009).

Nuo tada, kada buvo sukurta įrėminimo teorija, „rėmo“ kaip konstrukto samprata su laiku vis plėtėsi. Kad padėti sisteminti medijų poveikio tyrimus tarp įvairių socialinių ir žiniasklaidos tyrinėjimo kontekstų bei įvairių mokslinių disciplinų, rėminimo tyrėjai yra identifikavę tam tikras, dažniausiai pasitaikančias „rėmų“ kategorijas, kurios yra naudojamos žiniose ar kitokiose medijų formose. Bendrai galima išskirti dvi pagrindines kategorijas. Pirmoji būtų specifiniai „rėmai“ (angl. *issue-specific frame*). Šiuo atveju, tyrėjai seka, kaip konstruojami „rėmai“ susiję su tam tikra specifine situacija ar istorija (Brüggemann, 2014). Kita kategorija galima vadinti bendriniais „rėmais“ (angl. *generic frames*). Šiuo atveju, analizuodami žiniasklaidoje pasirodančius rėmus, tyrėjai išskyrė tam tikrus, įprastai ir įvairiuose kontekstuose pasirodančius „rėmus“. Dar galima teigti, kad bendriniai „rėmai“ yra tipiškos struktūros, naudojamos kurti specifinius „rėmus“ (Guenduez, Schedler, Ciocan 2016). Dažniausiai išskiriami penki: konflikto, atsakomybės, asmenybiniai (angl. *human interest*), ekonominiai ir moraliniai (Valenzuela & Pina, 2017).

1 lentelė. Įprastai naudojami bendriniai medijos rėmai bei jų paaiškinimai.

Konflikto rėmas	Yra supriešinami du ar daugiau individų, grupių ar institucijų.
Atsakomybės rėmas	Įvykis yra nagrinėjamas per atsakomybės priskyrimą ar menkinimą tam tikram asmeniui, grupei ar įstaigai.

Asmenybinis rėmas	Tam tikras įvykis yra suasmeninamas, pastatomas per tam tikro asmens prizmę, emocinį išgyvenimą.
Ekonominis rėmas	Įvykis ar iššūkis pristatomas per ekonominę naudą arba žalą, kuria patirs individas, grupė, įstaiga ar valstybė dėl to įvykio ar iššūkio.
Moralinis rėmas	Įvykis pristatomas remiantis tam tikromis vertybėmis, etinėmis normomis, etiniais, kultūriniais ar religiniais įsitikinimais.

Šios rėmų kategorijos susilaukė daugiausia dėmesio iš tyrėjų, nes jos leidžia lengviau palyginti „rėmus“ tarpusavyje tarp tyrimų, tiriančių „rėmus“ skirtingose publikacijose, žiniasklaidos priemonėse, valstybėse ir kitokiuose kontekstuose (Bruggermann & D'Angelo, 2018). Juos tiriant buvo atrasta įdomių tendencijų, pavyzdžiui, kad konflikto „rėmai“ laikomi labiausiai atspindinčiais objektyvią situaciją, o asmenybiniai „rėmai“ įprastai iššaukiantys stipriausias emocines reakcijas iš žiniasklaidos vartotojų (An & Gower, 2009). Tačiau tai nėra vieninteliai „rėmai“. Iš tikrųjų, tai gali būti vos keletas iš jų, turint omeny, kad „rėmai“ politinių partijų, ekonomikos ar aplinkosaugos srityse gali pasižymėti skirtingomis charakteristikomis, nes pačios temos yra labai skirtingos. Įvertinant „rėmą“, svarbu atskirti, kokia informacija žinutėje atstovauja faktinę informaciją, o kuri - moralinį vertinimą, sprendimo siūlymą ar kitokią aiškinimo formą. Dar viena svarbi ir dažnai nagrinėjama „rėmų“ klasifikacija yra vadinami teminiai (angl. *thematic*) ir epizodiniai (angl. *episodic*) „rėmų“ porūšiai. Teminis „rėmas“ yra plataus spektro, nagrinėjantis ne individualius įvykius, o tam tikrą temą plačiaja prasme, įtraukiant statistiką, politinį, istorinį ar kitokį kontekstą. Epizodinis „rėmas“ yra priešingas - siauras, konkretus kokio nors įvykio aprašymas, paprastai siejamas su kokia nors specifine tema ar problema (Aarøe, 2011). Reportažas, nagrinėjantis teismų reformą Lietuvoje būtų teminis „rėmas“, o reportažas apie tam tikros bylos nagrinėjimą būtų epizodinis. Tyrimai, nagrinėjantys šių porūšių poveikį nustatė, kad jis gali būti reikšmingai skirtingas. Epizodiniai „rėmai“ yra itin patrauklūs vartotojams, nes neretai leidžia supaprasti sudėtingas problemas į vieną konkrečią situaciją, kas palengvina informacijos apdorojimą bei mąstymo euristicų pritaikymą (Boukes, 2022). Tuo tarpu teminiai „rėmai“ tipiškai nėra tokie efektyvus formuojant ir keičiant vartotojų nuomones, nes įprastai skatina abstraktų mąstymą, nepadedą supaprastinti informacijos (Springer & Harwood, 2015). Tai galima bandyti paaiškinti tuo, kad žmonės yra linkę galvoti kuo paprasčiau, jeigu yra tam galimybė, todėl žinioms būdingi epizodiniai rėmai, kurie įprastai supaprastina tam tikros temos suvokimą, bus patrauklesni, lyginant su tokiomis žiniomis, kurios reikalauja individualaus permąstymo (Aday, 2006).

Tačiau „rėmų“ poveikis neapsiriboja vien kognityviniais paaiškinimais, t.y. apie ką žmonės galvoja ir kiek pastangų dedama į mąstymą. „Rėmai“ taip pat sukelia tam tikras emocijas, kurios tada paveikia tolimesnį samprotavimą. Tyrėjai yra skyrę nemažai pastangų nagrinėdami, kaip ir kokios emocijos yra iššaukiamos „rėmų“ ir kaip jos keičia „rėmo“ poveikį, nes emocinis sužadėjimas padeda pagrįsti „rėmų“ veikimą ne vien atminties aktyvavimo teorijomis (Lecheler, Bos & Vliegenthart, 2015). Pavyzdžiui, atsižvelgiant į jau minėtus porūšius, epizodiniai „rėmai“ yra linkę sužadinti kur kas stipresnes emocines reakcijas iš vartotojų, ypač jeigu emocija yra pyktis arba užuojauta. Tai, kokios emocijos yra iššaukiamos yra svarbu, nes specifinės sukeltos emocijos gali nuspėti, kokią nuomonę asmuo gali susidaryti, pavyzdžiui, pyktis gali lemti stipresnius baudžiančius požiūrius, t.y. kad žiniose kaltinamas asmuo turėtų būti nubaustas, o tuo tarpu liūdesys ar užuojauta gali lemti labiau ambivalentiškus vertinimus (Kepplinger, Geiss & Siebert, 2012). Epizodinių ir teminių „rėmų“ dichotomija nėra vienintelis kontekstas, kuriame buvo tiriamas emocinio sužadėjimo poveikis žinių interpretacijai. Įdomių rezultatų gavo tyrėjai, tiriantys logiškai ekvivalentišką, bet skirtingu emociniu krūviu pasižyminčią informaciją. Jie pastebėjo, kad neigiama žiniasklaidos informacija gali būti vertinama kaip patikimesnė, o teigiama informacija gali iššaukti skeptiškumą, nes žmonės gali būti išmokę nepasitikėti vienareikšmiškai teigiama informacija (Lindgren et al. 2022). Kiti tyrėjai pastebėjo panašius rezultatus, kur argumentas atrodo patrauklesnis ir tampa įsimintinesnis, kai yra naudojamas neigiamo emocinio krūvio „rėmas“ (de Vreese, Boomgaarden & Semetko, 2011). Siejant su prieinamumo teorija aiškinamais reiškiniais, informacija atrodo svarbesnė ir yra lengviau prieinama, kai sukelia neigiamas emocijas, ypač baimę (Miller, 2007). Tačiau, nors yra kreipiama mažiau dėmesio teigiamų emocijų poveikio nagrinėjimui, kai kurie autoriai yra pademonstravę, kad jos taip pat gali būti labai veiksmingos, ypač jeigu tos teigiamos emocijos yra susiję su entuziazmu, optimizmu bei viltimi (Lecheler, Schuck & Claes, 2013). Tiesa, verta paminėti, kad nėra tikslaus apibrėžimo, kas konstatuoja teigiamo ar neigiamo krūvio „rėmą“. Tai iš dalies lemia temas, kurioms nagrinėti jie yra skirti (Schuck & de Vreese, 2006). T.y. skirtingos informacijos detalės bus laikomos teigiamomis, o kitos - neigiamomis, priklausomai nuo to ar kalbama apie teisinę sistemą, ekonomiką, politiką ar kitokį kontekstą. Emocijas taip pat gali sukelti ir „rėmai“, neturintys specifinių detalių, nurodančių vienokį ar kitokį emocinį foną, t.y. neutralūs, nors tikėtina, kad jis tada bus silpnesnis negu esant tam tikro emocinio krūvio „rėmui“ (Lecheler, Bos & Vliegenthart, 2015). „Rėmas“ taip pat gali įgauti arba prarasti galios, priklausomai nuo tam tikrų užuominų (angl. *cues*). Pavyzdžiui, publikacijos prestižas gali nulemti „rėmo“ efektyvumą - pavyzdžiui, prestižinė nacionalinė žiniasklaidos priemonė gali būti vertinama kaip įtaigesnė, lyginant su vietiniu, smulkiu portalu (Busby, Flynn, Druckman & Hall, 2018). Panašiai gali

veikti politinės partijos ar kitos afiliacijos - informacija gali būti atmetama arba priimama kaip įtaigi daugiausia remiantis vien tuo, kas ją platina ar su ja asocijuojasi (Busby, Flynn, Druckman & Hall, 2018).

Prieinamumo teorijos taikymas

Rėminimo veikimas paprastai aiškinamas remiantis pritaikomumo (angl. *applicability*) teorija bei esminiu informacijos saugojimo dariniu – schemomis. Schemos – tai tarpusavyje susietų kognityvinių vienetų dariniai, atspindintys tam tikrą informaciją, saugomą ilgalaikėje atmintyje (Leschziner & Brett, 2021). Schemos yra naudojamos suprasti ir interpretuoti informaciją, kuri kyla iš aplinkos arba galvojant. Kadangi schemos yra sudarytos iš tarpusavyje susietų vienetų, stimului aktyvinant vieną informacijos vienetą, kartu aktyvinamos susijusios sąvokos arba jos tampa lengviau pasiekiamos (Cacciatore, Scheufele & Iyengar, 2016). Suaktyvintos schemos padeda ne tik suprasti, kokia informacija yra gaunama, bet ir ką su ta informacija daryti (Chong & Druckman, 2007). Pavyzdžiui, jeigu asmuo yra sustabdomas policininko, tuojau pat aktyvinama turima schema, kuri apibūdina policininkus. Ši schema leidžia elgtis atitinkamu būdu su žmogumi, kuris priskiriamas policininkų sąvokai, t. y. elgtis pagarbiai, vykdyti nurodymus ir t. t.. Schemos yra formuojamos per patirtis, ir kuo dažnesnės ir labiau išsiskiriančios tos patirtys, tuo schemų formavimas efektyvesnis. Kai kurios schemos yra daugiau ar mažiau universalios, priklausomai nuo sociokultūrinio konteksto, kuriame gyvena ta pati žmonių grupė. Tačiau vien aktyvuoti kokią nors schemą žmogaus mintyse neužtenka, kad „rėmas“ sėkmingai paveiktų mąstymą. Kitaip schemos ir su jomis susijęs rėminimo reiškinys veiktų tais pačiais informacijos prieinamumo principais kaip nuostatų keitimas ar parengtis, nors kai kuriuose tyrimuose tai daroma, apjungiant ir sulyginant šiuos konceptus, kas nėra labai naudinga (Baden & Lecheler, 2012). Todėl pritaikomumo modelis akcentuoja aktyvias mąstymo pastangas, o ne vien išorinių stimulų sukeltus atmintyje laikomų sąvokų sužadinimus. Kai informacija, su kuria susiduriama, sužadina atmintyje tam tikrą schemą, asmuo toliau tikrina, ar ši schema sutampa su informacija, kuri dabar yra apdorojama. Kuo geriau informacija ir jos bruožai atitinka tam tikrą turimą schemą, tuo labiau tikėtina kad schema bus pritaikyta. (Vliegenhart, 2012). Tačiau gali įvykti ir priešingai – jeigu schema nesutampa su pateikiamu rėmu arba asmuo iš esmės nėra suinteresuotas ta informacija, kuri pateikiama, mažai tikėtina, kad rėmas bus efektyvus (Busby, Flynn, Druckman & Hall, 2018). Tai svarbu tiek realaus pasaulio, tiek laboratorinėmis sąlygomis, kadangi schemos aktyvinimas išlieka kurį laiką po sužadinimo ir daro įtaką tolesniam sprendimų priėmimui (Scheufele & Tewksbury, 2019). Pritaikomumo efektas taip pat suteikia progą paaiškinti, kaip „rėmas“ gali turėti ilgesnį laiko poveikį negu keletas sekundžių ar valandų, kaip būdinga parengties reiškiniui. Kai schemos yra iššaukiamos ir naudojamos kokiam nors stimului įvertinti,

atsiranda galimybė toms schemoms būti modifikuotoms per kognityvines pastangas, t.y. pergalvojant susijusias sąvokas ir ryšius tarp jų arba sukuriant naujus ryšius tarp sąvokų, kurių anksčiau nebuvo - vyksta mokymasis. Taip pat „rėmas“ - tiek esminė jo informacija, tiek ją supantis moralinis vertinimas ar kitos „rėmo“ charakteristikos - gali būti nauja informacija žmogui, kuri tada galės būti įtraukta į ilgalaikę atmintį. Kitaip tariant, „rėmo“ poveikis ilgalaikėje perspektyvoje yra efektyviausias, kai palieka kokį nors pėdsaką - pokytį pačiose schemose ir sąvokų ryšiuose, kurios vėliau gali būti iššaukiamos (Baden & Lecheler, 2012). Tikėtina, kad „rėmai“ nebus efektyvūs paveikiant nuomones, jeigu su jais susiduria labai susipažinę su tema arba visiškai nesusipažinę asmenys. Pirmieji greičiausiai nesusidurs su nauja informacija, kuri galėtų pakeisti esamas schemas, o pastariesiems informacija pasirodys neaktuali, nes jie neturi ankstesnių žinių, kurias galėtų susieti. Abiem atvejais nevyksta mokymasis ir schemų modifikacija.

Teisėsaugos institucijų reprezentacija žiniasklaidoje

Tikėtina, kad daugelis bet kurios valstybės gyventojų nėra tiesiogiai susidūrę su teisine sistema ir dėl to gauna didžiąją dalį informacijos apie teismus ir kitas teisėsaugos įstaigas iš žiniasklaidos arba kitų medijos formų (Miljan, 2014). Taip pat svarbu paminėti, kad informacija ir žinios apie teismus ar kitas teisėsaugos įstaigas neretai yra sudėtingos ir sunkiai suprantamos didžiajai daliai visuomenės, kas dar labiau sustiprina žinių kaip tarpininko funkciją. Kad demokratinė visuomenė galėtų sklandžiai funkcionuoti, ji privalo pasitikėti teisminėmis institucijomis, kas būtų mažai tikėtina, jeigu visuomenė negalėtų susipažinti su teismų veikla. Čia žiniasklaida tampa svarbus tarpininkas, per transliuojamas ir spausdinamas žinias leidžiantis visuomenei susipažinti su teisėsaugos atstovų darbu bei sekti svarbiausius justicinius procesus, rezonansines bylas ir kitą aktualią informaciją. Tačiau įprastai santykis tarp medijų ir teisės nėra toks paprastas. Taip yra todėl, nes žiniasklaidos priemonės - televizijos kanalai, laikraščiai, internetiniai portalai - tipiškai veikia kaip pelno siekiančios organizacijos, todėl turi publikuoti tokias žinias, kurios turi didžiausią tikimybę pritraukti vartotojus (Meyer, 2021). Nors tai, ką renkasi viešinti žiniasklaidos priemonės, nebūtinai yra netiesa, jos tipiškai pateikia tokį realybės vaizdą, kuris yra perdėtas, nereprezentatyvus arba kitaip neatitinka realios situacijos.

Žiniasklaidos priemonių įtaka justiciniame kontekste juntama iš keleto perspektyvų. Žiniasklaida, supaprastintai pateikdama informaciją per tam tikrą „rėmą“, gali būti labai įtaigi, kurdama tiek teigiamas, tiek neigiamas įstaigos reprezentacijas (Hitt & Searles, 2018). Žurnalistai bei kiti žinių leidėjai taip pat turi progą atsirinkti, kokius „rėmus“ pateikti kartu su tam tikromis žiniomis, kas yra svarbu, nes įprastai „rėmai“ gali būti įtaigūs, kai pateikia vieną tam tikro įvykio perspektyvą. Tačiau, kai vartotojai susiduria

su keletu „rėmų“ vienu metu, pavyzdžiui, kai straipsnis, nagrinėjantis tam tikrą bylą teisme, pateikia tiek advokato, tiek prokuroro pasisakymus apie kaltinamojo teistumą, tada tikėtina, kad skaitytojai bus paveikti tik to „rėmo“, kuris labiau atitinka jų esamas nuostatas arba nebus paveikti nei vieno „rėmo“ (Chong & Druckman, 2007). Yra tikimybė, kad jeigu teismai ir bylos žiniasklaidoje būtų nagrinėjamos pateikiant konflikto „rėmus“, t.y. kada lygiavertiškai pateikiamos abi bylos pusės, tai būtų naudinga teismams, kadangi tokios žinios vartotojų paprastai laikomos objektyviausiomis (An & Gower, 2009), kas tada skatintų vartotojus suvokti ir vertinti nagrinėjamus teismus kaip nešališkus ir publikuojamas bylas kaip išsamiai svarstomas. Tačiau žiniasklaidos priemonės neprivalo laikytis tokios informacijos viešinimo praktikos, todėl tam tikros žinios neretai gali turėti tik vieną akcentuojamą „rėmą“, kuris tada yra įtaigus. Pavyzdžiui, tyrėjai yra radę, kad žiniasklaida, viešindama žinias apie tam tikrą bylą ar teisėjo elgesį jo procesu metu bei akcentuodama nepasitekinimą teisėjo sprendimu - pavyzdžiui, jeigu bausmė kaltinamiesiems yra per silpna ar per griežta - gali sukelti pasipiktinimą ne vien tuo specifiniu teisėju, bet ir visa teisine sistema (Fox, 2013). Priešinga situacija taip pat galima, kada teisėjus ir jų sprendimus palaikantys „rėmai“ skatina teigiamus jų vertinimus, ypač jeigu institucija iš anksto pasižymi aukštu patikimumo vertinimu (Linos & Twist, 2016). Toliau, yra pagrindo manyti, kad teismai ar kitos sistemos nėra izoliuotos nuo žiniasklaidoje publikuojamos medžiagos apie teisminę sistemą ir žino, kas apie jas yra viešinama žiniasklaidoje, kas dažnai lemia, kad žiniasklaida turi tiesioginį poveikį teismų darbui (Ravid, 2019). Pavyzdžiui, tyrėjai yra fiksavę atvejus, kada nuolatiniai reportažai apie tam tikrus teismus skatina jų teisėjus skirti didesnes bausmes, ypač žmogžudžiams ir seksualiniams nusikaltėliams (Lim, Snyder & Stromberg, 2015). Vienas iš svariausių pavyzdžių yra susijęs su reportažais apie nusikaltimus. Žiaurūs smurtiniai nusikaltimai paprastai susilaukia didelio žiniasklaidos dėmesio, nors sudaro labai nedidelę dalį visų padarytų nusikaltimų (Lim, Snyder & Stromberg, 2015). Tačiau nuolatinis neigiamas tokių rezonancinių bylų publikavimas skatina vartotojų palaikymą baudžiamosioms priemonėms, o teismai gali remtis šiuo neigiamų žinių srautu, kad pateisinti stiprių bausmių skyrimą (Lin & Phillips, 2014). Tyrėjai yra išskyrę fenomeną, kurį galima įvardinti kaip neigiamo grįžtamojo ryšio ciklą (angl. *negative feedback loop*), kada nuolat plačiai publikuojami nusikaltimai sudaro įvaizdį, kad nusikalstamumas yra plačiai paplitęs, kas skatina susirūpinti dėl nusikalstamumo, jo bijoti ir prieš jį veikti. Žinoma, kad šis mechanizmas padeda palaikyti publikos palaikymą stiprioms bausmėms, tačiau yra pagrindo manyti, kad tai paveikia ir teisėjus, skatinant didesnių bausmių skyrimą (Ravid, 2019). Įdomu, kad tyrėjai yra užfiksavę ir priešingų atvejų, kada nuteistųjų nekaltumą akcentuojantys „rėmai“ gali būti labai įtaigūs, kas tada lemia stiprių bausmių nepalaikymą (Dardis, Baumgartner, Boydston, De Boef & Shen, 2008). Tokie permainingi parodymai yra vienas pavyzdys, kaip žiniasklaida gali ne tik

atspindėti, bet ir padėti formuoti ir palaikyti visuomenės narių nuomonės tam tikrais teisiniais klausimais, kas gali turėti įtakos tolimesniam teismų darbui.

Verta pabrėžti, kad teisėjai žiniasklaidoje įprastai nėra vertinami ar nagrinėjami kaip įprasti žmonės. Tyrimuose, nagrinėjančiuose žiniasklaidos įtaką žmonių nuomonėms apie tam tikrus asmenis ar asmenų grupes, teisėjai paprastai yra priskiriami panašiai ar tai pačiai kategorijai kaip kiti vieši politiniai veikėjai, tokie kaip politikai ar valdžios atstovai. Lyginant su kitomis viešomis asmenybėmis, teisėjai paprastai susilaukia daugiau teigiamo vertinimo negu kiti viešoje erdvėje esantys asmenys (Hitt & Searles, 2018). Šis teigiamas teisėjų vertinimas įprastai yra siejamas su tam tikru profesiniu idealu, pagal kurį teisėjai yra nešališki ir objektyvūs (Clark & Kastle, 2015). Žiniasklaidoje teisėjų vaizdavimas dažnai atitinka šį idealą, neretai visai neakcentuojant teisėjo veiksmų bylos nagrinėjimo metu, taip pabrėžiant jo suvokiamą rolę kaip nešališką, stabilų mediatorių (Flower, 2023). Tuo tarpu šis vertinimas gali stipriai nukentėti, kas įprastai nutinka, kai įvyksta koks nors rezonantinis įvykis - pavyzdžiui, kontraversiška byla - kuris skatina suabejoti teismų darbo efektyvumu ar teisinių idealų laikymusi (Visockas, 2016). Kalbant plačiąja prasme, teismo kaip institucijos vertinimas yra linkęs būti ženkliai prastesnis tada, kada žmonės mano, kad teisėjai yra politiškai, bendradarbiauja su politikais ir panašiai. Tada teisėjai labiau atsiskiria nuo minėto profesinio nešališkumo idealo (Hitt & Searles, 2018). Taip pat yra rasta, kad žiniasklaidos vartotojai yra jautrūs „rėmams“, kurie sugretina teismo darbą ar specifinę bylą su valstybės politinių partijų ar veikėjų veikla. Tokie „rėmai“ vadinami varžybų rėmais (angl. *game frame*). Kai žiniasklaida stato bylas platesniame politiniame kontekste, pavyzdžiui, pasakodami kokią įtaką tam tikros bylos rezultatai turės artimiausiems rinkimams, tai turi neigiamą poveikį teisėjų vertinimui (Linos & Twist, 2016). Ši išvalga palaiko požiūrį, kad teigiamas teisėjų ir teismų vertinimas bent iš dalies yra grindžiamas suvokimu, kad teisėjai yra apolitiškai visuomenės veikėjai.

Tyrimo tikslai, uždaviniai ir hipotezės

Tyrimo tikslas: išsiaiškinti, ar internete pateikiama žiniasklaidos medžiaga paveikia jaunų suaugusiųjų nuomonę apie teisėjų ir teismų darbą ir ar tas poveikis yra tvarus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Nustatyti, kokį poveikį tiriamųjų pradiniam teisėjų ir teismų darbo vertinimams turi straipsnių iškarpu „rėmai“ ir jų sukelti emociniai išgyvenimai.

2. Nustatyti, ar straipsnių iškarpa „rėmų“ ir jų emocinių išgyvenimų sukeltas poveikis yra tvarus pakartotiniuose matavimuose.
3. Nustatyti, kaip straipsnių iškarpa poveikis yra susijęs su tiriamųjų įgyta patirtimi ir jų sociodemografinėmis charakteristikomis.

Tyrimo hipotezė:

1. Neigiamo emocinio krūvio straipsnių iškarpa turės didesnę poveikį tiriamųjų nuomonei apie teisėjų ir teismų darbą, palyginti su su neutralia ir teigiamą emocinį krūvį turinčia straipsnių iškarpa.

2. Metodai

Tyrimo eiga ir imtis

Tyrimas buvo atliktas 2024 metų kovo-gegužės mėn. Tyrimo priemonių rinkiniai buvo pildomi internetu per „Google Forms” platformą, kad būtų patogiau vykdyti tyrimą, pasiekti daugiau tiriamųjų bei lengviau apdoroti gautus duomenis. Tiriamieji buvo kviečiami dalyvauti tyrime per socialinių medijų platformas bei gyvai Vilniaus universiteto filosofijos fakultete. Tyrimas susideda iš keturių dalių, kada tiriamasis kas savaitę užpildydavo teisėjų ir teismų darbo vertinimo klausimyną. Tiriamųjų duomenys buvo nuasmeninti, tačiau pradėjus dalyvauti tyrime, pirmojo etapo metu jų būdavo prašoma sukurti savo identifikacijos kodą, kurį jie vėliau įrašydavo prieš pildydami kitų etapų tyrimo priemonių rinkinius, kad būtų galima susieti jų duomenis per visus etapus. Tiriamieji taip pat nurodydavo savo elektroninį paštą, per kurį vėliau būtų galima suteikti tyrimo nuorodas į sekančių etapų tyrimo priemonių rinkinius. Pirmojo etapo tyrimo priemonių rinkinio išangos pavyzdys yra prieduose (žr. 1 priedą). Tyrėjas su kiekvienu pirmąjį tyrimo etapą atlikusiu asmeniu susisiekdavo individualiai elektroniniu paštu, 7 dienos po to, kada jie atlikdavo pirmąjį tyrimo etapą, sprendžiant iš fiksuoto tyrimo priemonių rinkinio užpildymo laiko, kurį registruodavo „Google Forms” platforma. Taip būdavo susisiekiama tris kartus kas 7 dienas, kad suteikti nuorodas į antrąjį, trečiąjį ir ketvirtąjį etapus. Pirmajame etape, po teisėjų ir teismų darbo vertinimo skalės taip pat buvo pateikti demografiniai klausimai, kurie vėliau nesikartojo kitų etapų tyrimo priemonių rinkiniuose. Antrajame etape buvo tiriamiesiems buvo suteikiamos skirtingos nuorodos, priklausomai nuo to, į kurią tyrimo grupę jie buvo atsitiktinai paskirti. Antrojo etapo tyrimo priemonių rinkinio išangos pavyzdys yra prieduose (žr. 2 priedą). Tiriamieji buvo atsitiktinai suskirstyti į tris grupes pagal tai, koks stimulus joms yra suteikiamas. Stimulus buvo fiktyvi žinių straipsnio iškarpa, aptarianti korupcijos bylą, kuri buvo sprendžiama Lietuvos apeliaciniame teisme. Visose sąlygose buvo pateikiama ta pati istorija, tačiau neutralioje sąlygoje nebuvo suteikiamas papildomas kontekstas apie bylą, o kitose sąlygose buvo suteikiama daugiau informacijos. Susipažinę su jiems skirta iškarpa, tiriamieji turėjo įsivertinti, kokias emocijas išgyveno užpildydami papildomus tris klausimus. Po to jie iš karto užpildydavo teisėjų ir teismų darbo vertinimo klausimyną, kad patikrinti stimulo poveikį iš karto po jo suteikimo. Trečiajame ir ketvirtajame etape buvo pildomas tik teisėjų ir teismų darbo vertinimo klausimynas, neįtraukus demografinių klausimų klausimyno ir iškarpų, kad įvertinti skirtingų iškarpų poveikių tvarumą teisėjų ir teismų vertinimams.

Tyrimo priemonių rinkinių įžangose buvo nurodytas tyrėjo elektroninis paštas, kad suteikti galimybę tiriamiesiems susisiekti su tyrėju, kad užduoti klausimų, patikslinti savo nurodytus identifikacijos kodus ir kitokių galimų reikmių.

Tyrimo dalyvavo 160 asmenų. Imtis buvo sudaroma patogiosios atrankos principu, siekiant, kad tyrimo dalyviai būtų 18-30 metų Lietuvos gyventojai. Šis amžius buvo pasirinktas todėl, kad imtis būtų homogeniškesnė ir atspindėtų jaunų suaugusiųjų amžiaus grupę. Kai kurie tyrime dalyvavę asmenys buvo vyresni negu 30 metų, todėl iš tyrimo imties jie buvo pašalinti. Ne visi dalyviai, kurie pradėjo pirmąjį tyrimo etapą, vėliau dalyvavo vėlesniuose etapuose, todėl jie taip pat buvo pašalinti iš tyrimo imties. Atmetus šiuos asmenis, pirmąjį tyrimo priemonių rinkinį užpildė 104 asmenys, iš kurių 27 (26%) buvo vyrai, 75 (72.1%) – moterys, o 2 (1.9%) žmonės nenurodė savo lyties. Tiriamųjų vidutinis amžius buvo 23 metai (SD = 3.26). Nubyrėjimas buvo fiksuojamas viso tyrimo metu, kada tiriamieji nustodavo pildyti tyrimo priemonių rinkinius po pirmojo, antrojo ar trečiojo etapo. Detalūs duomenys apie tiriamųjų kiekį, amžių bei lyčių pasiskirstymą visuose tyrimo etapuose yra pateikiami 1-oje lentelėje. Pirmasis ir antrasis etapai yra sugrupuoti, kadangi iš imties buvo pašalinti visi asmenys, kurie nesudalyvavo antrajame etape, todėl duomenys tarp šių etapų yra vienodi.

Lentelė 1. Tyrimo dalyvių kiekis, vidutinis amžius bei lyčių pasiskirstymas kiekviename tyrimo etape.

<i>Tyrimo etapas</i>	<i>Imtis</i>	<i>Vid. amžius (standartinis nuokrypis)</i>	<i>Lytis (vyrai, moterys, kita)</i>		
<i>Pirmasis, Antrasis</i>	104	23 (3.26)	27	75	2
<i>Trečiasis</i>	96	23.1 (3.2)	25	69	2
<i>Ketvirtasis</i>	87	23.1 (3.24)	23	62	2

Iš 87 tyrimą užbaigusiu tiriamųjų, 1 (1.1%) turėjo pagrindinį išsilavinimą, 57 (65.5%) – vidurinį, 24 (27.6%) – aukštąjį, o 5 (5.7%) – aukštesnįjį. Atsižvelgiant į šeimyninę padėtį, 37 asmenys (42.5%) yra vieniši, 44 (50.6%) – turi partnerį ar partnerę, o 3 (6%) yra vedę ar ištekėjusios. Toliau, 76 iš 87 tiriamųjų (87.4%) nėra dalyvavę teisme, 39 iš 87 (44.8%) nurodė, kad neturi artimojo šeimos nario kuris yra dalyvavęs teisme. 16 tiriamųjų (18.4%) domisi teisine informacija spaudoje, 43 (49.4%) – internete, 25 (28.7%) – televizijoje ir 9 (10.3%) - radijo laidose. 55 (63.22%) turi arba siekia įgyti psichologo specialybę. Atsižvelgiant į klausimus susijusius su teisėjų vertinimu ir pasitikėjimu jais, 33 (37.9%)

mano, kad teisėjų darbo kokybė nepasikeitė per pastaruosius keletą metų, 51 (58.6%) mano, kad pagerėjo, o 3 (3.4%) – kad pablogėjo. 12 asmenų (13.7%) iš dalies ar didžiąją dalimi nepasitiki teismine sistema, 16 (18.4%) nei pasitiki, nei nepasitiki, o 59 (67.8%) iš dalies, didžiąją dalimi ar visiškai pasitiki teismine sistema. Tiriamieji taip pat nėra studijavę apie teisminę sistemą, nes 74.7% nėra įgiję jokio teisinio išsilavinimo. Siekiant patikrinti, ar asmuo yra susipažinęs su dabartine žiniasklaidoje skelbiama informacija apie teismus, buvo klausama, ar tiriamieji buvo girdėję apie „MG grupės“ bylos skandalą, tai 31 (35.6%) tiriamasis nurodė, kad yra girdėję apie tai. Paklausti, ar tai paveikė jų nuomonę apie teisėjus, 17 (19.5%) nurodė, kad tai nepadarė poveikio, 6 (6.9%) teigė, kad padidino pasitikėjimą, o 12 (13.8) – kad ši byla sumažino pasitikėjimą teisėjais.

Toliau yra pateikiami detalūs tiriamųjų skaičiai, vidutinio amžiaus ir lyčių pasiskirstymo duomenys visose trijose tyrimo grupėse. Jie buvo fiksuoti antrajame etape, t.y. prieš kai kurių tiriamųjų nubyreimą po antrojo bei trečiojo etapų (žr. 2 lentelę.)

2 lentelė. Tiriamųjų kiekis kiekvienoje eksperimentinėje grupėje bei tiriamųjų vidutinis amžius bei lyčių pasiskirstymas antrajame etape.

<i>Tyrimo grupė</i>	<i>Imtis (antrajame, trečiajame ir ketvirtajame etape)</i>			<i>Vid. amžius, fiksuotas antrajame etape (standartinis nuokrypis)</i>	<i>Lytis, fiksuota antrajame etape (vyrai, moterys, kita)</i>		
<i>Neigiama sąlyga</i>	33	30	27	22.9 (3.24)	10	22	1
<i>Neutrali sąlyga</i>	32	30	27	23.22 (3.63)	8	23	1
<i>Teigiama sąlyga</i>	39	36	33	22.82 (3.04)	9	30	0

Tyrimo instrumentai

Tyrimo buvo naudotas modifikuotas teisėjų ir teismų darbo vertinimo klausimynas (Pavolytė, 2020). Šį klausimyną sudaro 26 teiginiai. Anksčiau tikrinant klausimyno struktūrą buvo atlikta faktorinė analizė, pritaikius principinių ašių metodą su Varimax sukiniu (Kaizerio, Mejerio ir Olkino rodiklis – 0,830, o Bartleto sferiškumo kriterijus – $X^2 = 1960,183$, $p < 0,001$). Nustatytas keturių faktorių modelis, kuris paaiškina 57,9 proc. duomenų sklaidos. Nustatyti tokie šio klausimyno skalių vidinio patikimumo

(Kronbacho α) rodikliai: a) teisėjų bendrų savybių $\alpha = 0,895$; b) teisėjų elgesio proceso metu $\alpha = 0,836$; c) pasitikėjimo žiniasklaida $\alpha = 0,92$; d) teisėjo – roboto $\alpha = 0,745$. Visų teiginių faktorinės apkrovos svyruoja nuo 0,413 iki 0,929 (žr. 3 priedą). Toliau šiame tyrime buvo atlikta gautų duomenų faktorių analizė, pritaikius principinių ašių metodą su Varimax sukiniu (Kaizerio, Mejerio ir Olkino rodiklis – 0,858, o Bartleto sferiškumo kriterijus – $X^2 = 1842,821$ $p < 0,001$). Buvo nurodyta sudaryti keturių faktorių modelį, kad atitiktų ankstesnę faktorių struktūrą. Modelis paaiškina 63,4 proc. duomenų sklaidos. Nustatyti tokie šio klausimyno skalių vidinio patikimumo (Kronbacho α) rodikliai: a) teisėjų bendrų savybių $\alpha = 0,917$; b) teisėjų elgesio proceso metu $\alpha = 0,864$; c) pasitikėjimo žiniasklaida $\alpha = 0,939$; d) teisėjo – roboto $\alpha = 0,801$. Sudaryti faktoriai daugiausia atitinka ankstesnės faktorinės analizės modelį. Teiginių faktorinės apkrovos svyruoja tarp 0,403 iki 0,914 (žr. 4 priedą). Kadangi faktorinių analizių modeliai ir faktorių svoriai juose visai panašūs, nuspręsta naudoti ankstesniame tyrime nustatytą faktorių struktūrą.

Pirmai „Teisėjų bendrų savybių“ skalei buvo priskirti devyni teiginiai (pvz., „Teisėjai yra nekorumpuoti“, „Teisėjai nepiknaudžiauja savo tarnybine padėtimi“ ir pan.). Ši skalė buvo pervadinta į „teisėjų savybių“ skalę, kad būtų paprasčiau įvardinti. Antrą „Teisėjų elgesio proceso metu“ skalę sudaro dešimt teiginių (pvz., „Nagrinėdami bylą, teisėjai įsiklauso į žmonių nuomones dėl kilusio ginčo“, „Teisėjai laikosi įstatymų nustatytų bylos nagrinėjimo taisyklių“ ir pan.). Ši skalė šiame tyrime buvo pervadinta į „Teisėjų elgesio“ skalę, kad būtų paprasčiau įvardinti. Trečią „Pasitikėjimo žiniasklaida“ skalę sudaro keturi teiginiai (pvz., „Spaudoje pateikiama informacija apie teisėjus ir teismus galima pasitikėti“, „Internete pateikiama informacija apie teisėjus ir teismus galima pasitikėti“ ir pan.). Ketvirtą „Teisėjo – roboto“ skalę sudaro trys teiginiai (pvz., „Teisėjo – roboto sprendimai būtų teisingesni nei teisėjo – žmogaus“). Visi klausimyno teiginiai buvo vertinami taikant Likert tipo skalę nuo 1 („visiškai nesutinku“) iki 7 („visiškai sutinku“). Šiame tyrime nebuvo nagrinėjami ketvirtosios skalės – „teisėjo-roboto“ – klausimai. Jie buvo nepašalinti iš klausimyno, kad būtų išlaikoma klausimyno struktūra. Klausimynas yra įtrauktas prieduose (žr. 5 priedą). Kartu su teisėjų ir teismų darbo vertinimo klausimynu buvo įtraukta 17 klausimų apie demografines tyrimo dalyvių charakteristikas, jų turimą patirtį su teisine sistema, domėjimąsi teisinės tematikos informacija, turimas teisinės žinias, pasitikėjimą teisėjais ir pan. (žr. 6 priedą).

Antrame etape, prieš klausimyno pildymą, tiriamiesiems buvo pateikiama iškarpa apie teismo bylą su pavadinimu (žr. 7 priedą). Šis kvazi-eksperimentas buvo skirtas įvertinti galimą poveikį žmonėms, kurį gali turėti žiniasklaidoje pateikiama informacija apie teisėjų ir teismų darbą. Šios iškarpos buvo sukurtos remiantis žiniasklaidos portalų straipsniais apie „MG grupės“ skandalą, nors naudoti

iškarpose nebuvo įvardinami bylos dalyviai, teisėjai ar kiti asmenys. Iškarpose aprašomas 2023 metų lapkričio mėnesį įvykęs teismo procesas, kada Lietuvos apeliacinis teismas pakeitė pirmosios instancijos teismo sprendimą, nuteisdamas prieš tai išteisintus asmenis, susijusius su „MG Grupės“ korupcijos byla. Teigiamų ir neigiamų sąlygų iškarpos buvo papildomai modifikuotos: teigiama iškarpa akcentavo veiksmingą teisinės sistemos darbą, o neigiama iškarpa pabrėžė situacijos neapibrėžtumą bei Lietuvos teisinės sistemos problemas. Straipsniams kurti buvo naudoti žinių portalų LRT, „15min“ bei „Delfi“ straipsniai, publikuoti 2023 metų lapkričio – 2024 metų vasario mėnesių laikotarpyje. Teigiamos ir neigiamos sąlygų turinį supantys „rėmai” - t.y. papildomas kontekstas apie bylą, buvo sukurti remiantis įvairių žurnalistų, politikų ir kitų viešų asmenų reakcijomis į Lietuvos apeliacinio teismo sprendimą. Tai buvo daroma remiantis tuo, kad vieši asmenys tipiškaip viešai pasisako akcentuodami vieną ar kitą informaciją ar požiūrį, kad palaikyti ar paneigti kokią nors poziciją (Clark & Kastle, 2015). Naudojant šiam tyrimui sukurtas iškarpas, o ne realius straipsnius, buvo galima užtikrinti, kad iškarpos tarpusavyje savo pagrindine informacijos bus vienodos, bet papildomas kontekstas bus skirtingas arba jo nebus neutralios sąlygos atveju. Taip bus galima geriau išskirti kiekvieno „rėmo” poveikį tiriamiesiems. (Lecheler & De Vreese, 2010). Susipažinus su iškarpa, tiriamųjų buvo prašoma įvardinti, kokias emocijas jie išgyveno ir kaip intensyviai, taikant procentinę skalę nuo 0 iki 100 proc (žr. 8 priedą). Po to jie vėl užpildė teisėjų ir teismų darbo vertinimo klausimyną, siekiant įvertinti tai, kokią įtaką iškarpos turėjo jų atsakymams. Šios iškarpos buvo suteikiamos tik antrajame tyrimo etape. Kadangi tyrimas buvo atliekamas tik nuotoliniu būdu, jis turėtų būti klasifikuojamas kaip kvazi-eksperimentas, kadangi nebuvo galimybės užtikrinti, kad visi tiriamieji atlikt tyrimą vienodomis sąlygomis, kadangi jie pildydavo klausimynus skirtingu dienos metu ir kitokiomis aplinkybėmis. Antrojo etapo metu instrukcijose tiriamųjų buvo prašoma kiek įmanoma užtikrinti aplinką, kurioje jie galėjo susikaupę susipažinti su tyrime pateikiamomis iškarpomis.

Statistinė analizė buvo atliekama su su tų tiriamųjų duomenimis, kurie užbaigė visus keturis tyrimo etapus. Išimtis buvo taikoma tada, kada buvo siekiama palyginti grupių vidurkius antrajame etape su visais tiriamaisiais, kurie tame etape dalyvavo, kad papildomai įvertinti tyrime naudotų iškarpų veiksmingumą.

Statistinei analizei atlikti buvo naudojamas IBM SPSS 25 versijos programinis paketas. Kadangi nebuvo analizuojami atskiri klausimyno klausimai, buvo vedami teisėjų elgesio, teisėjų savybių ir pasitikėjimo žiniasklaida skalių vidurkia. Kiekvienas etapas pasižymėjo atskiru skalės įverčiu, todėl kalbant apie specifinį tyrimo etapą, buvo pažymima skaičiumi nuo 1 iki 4. Ketvirtoji klausimyne naudota skalė - teisėjo-roboto - nebuvo nagrinėjama.

Siekiant atlikti parametrinę gautų duomenų analizę, buvo atliekamas duomenų pasiskirstymo normalumo patikrinimas, naudojantis „IBM SPSS“ programos „Explore“ funkcija. Tai buvo atliekama teisėjų elgesio, teisėjų savybių ir pasitikėjimo žiniasklaida skalėms per visus tyrimo etapus. Verta paminėti, kad buvo naudojamas Shapiro-Wilk testas, kadangi jis yra tinkamesnis, kai tyrimo grupės yra mažesnės negu 50 asmenų.

Kad nustatyti skalių įverčių pokytį per pakartotinius matavimus, buvo taikoma mišruota ANOVA, kuri leidžia palyginti grupuoti įverčius ir pamatuoti jų vidurkius per pakartotinius matavimus, šiuo atveju per laiką. Ji taip pat leidžia palyginti vidurkius tarp grupių, kurios gali būti sudaromos iš vieno arba daugiau kintamųjų, pavyzdžiui, tyrimo grupės ir/arba pasitikėjimo teismine sistema. Kad palyginti skalių įverčių vidurkius tik viename tyrimo etape, o ne keliuose vienu metu, buvo taikoma vienfaktorinė dispersinė analizė (ANOVA). Kad patikrinti koreliaciją tarp duomenų, buvo taikomas Pearson kriterijus, kadangi duomenys laikomi normaliai pasiskirsčiusiais.

3. Rezultatai

3 lentelėje pateikiami teisėjų elgesio skalės įverčių vidurkiai bei normalumo duomenys visoms tyrimo grupėms per visus tyrimo etapus.

3 lentelė. Teisėjų elgesio skalės visų tyrimo etapų įverčių vidurkiai, asimetriškumas bei Shapiro-Wilk skirstymo testo *p*-reikšmės.

Tyrimo grupė	Tyrimo etapas	M (SD)	Asimetriškumas	Shapiro-Wilk
<i>Neigiama sąlyga</i>	<i>Pirmasis</i>	4.90 (0.72)	-0.386	0.699
	<i>Antrasis</i>	4.27 (0.91)	-0.499	0.397
	<i>Trečiasis</i>	4.56 (0.95)	-0.768	0.199
	<i>Ketvirtasis</i>	4.60 (1.11)	-0.827	0.91
<i>Neutrali sąlyga</i>	<i>Pirmasis</i>	5.23 (0.81)	-0.592	0.3
	<i>Antrasis</i>	4.64 (1.09)	-0.726	0.182
	<i>Trečiasis</i>	4.89 (1.09)	-0.092	0.439
	<i>Ketvirtasis</i>	4.78 (1.27)	-0.308	0.296
<i>Teigiama sąlyga</i>	<i>Pirmasis</i>	5.35 (0.81)	-0.094	0.313
	<i>Antrasis</i>	4.87 (1.03)	-0.464	0.009
	<i>Trečiasis</i>	5.02 (1.05)	-0.66	0.053
	<i>Ketvirtasis</i>	4.98 (1.05)	-0.469	0.021

4 lentelėje pateiktos teisėjų savybių skalės įverčių vidurkiai bei normalumo duomenys visoms tyrimo grupėms per visus tyrimo etapus.

4 lentelė. Teisėjų savybių skalės įverčių vidurkiai, asimetriškumas bei Shapiro-Wilk pasiskirstymo testo *p*-reikšmės.

Tyrimo grupė	Tyrimo etapas	M (SD)	Asimetriškumas	Shapiro-Wilk
<i>Neigiama sąlyga</i>	<i>Pirmasis</i>	4.56 (0.95)	-0.011	0.257
	<i>Antrasis</i>	4.16 (0.93)	-.054	0.871
	<i>Trečiasis</i>	4.37 (1.09)	-0.452	0.409
	<i>Ketvirtasis</i>	4.44 (1.11)	-0.31	0.547
<i>Neutrali sąlyga</i>	<i>Pirmasis</i>	4.72 (0.97)	-0.104	0.353
	<i>Antrasis</i>	4.46 (1.05)	-.0127	0.106
	<i>Trečiasis</i>	4.58 (1.2)	-0.017	0.036
	<i>Ketvirtasis</i>	4.56 (1.18)	0.037	0.009
<i>Teigiama sąlyga</i>	<i>Pirmasis</i>	5.03 (1.008)	-0.171	0.877
	<i>Antrasis</i>	4.68 (1.07)	-0.546	0.409
	<i>Trečiasis</i>	4.76 (1.08)	-0.256	0.081
	<i>Ketvirtasis</i>	4.71 (1.09)	-0.4	0.216

5 lentelėje pateiktos teisėjų savybių skalės įverčių vidurkiai bei normalumo duomenys visoms tyrimo grupėms per visus tyrimo etapus.

Lentelė 5. Pasitikėjimo žiniasklaida skalės įverčių vidurkiai, asimetriškumas bei Shapiro-Wilk pasiskirstymo testo p-reikšmės.

Tyrimo grupė	Tyrimo etapas	M (SD)	Asimetriškumas	Shapiro-Wilk
<i>Neigiama sąlyga</i>	<i>Pirmasis</i>	3.98 (1.27)	0.773	0.033
	<i>Antrasis</i>	3.75 (1.16)	0.367	0.193
	<i>Trečiasis</i>	3.92 (1.3)	0.029	0.083

	<i>Ketvirtasis</i>	3.85 (1.39)	0.423	0.130
<i>Neutrali sąlyga</i>	<i>Pirmasis</i>	3.96 (1.2)	-0.468	0.226
	<i>Antrasis</i>	3.91 (1.32)	0.075	0.043
	<i>Trečiasis</i>	3.85 (1.5)	0.028	0.504
	<i>Ketvirtasis</i>	3.89 (1.62)	-0.175	0.383
<i>Teigiama sąlyga</i>	<i>Pirmasis</i>	3.91 (1.18)	-0.063	0.064
	<i>Antrasis</i>	3.95 (1.25)	-0.45	0.068
	<i>Trečiasis</i>	3.85 (1.38)	-0.276	0.125
	<i>Ketvirtasis</i>	4.03 (1.33)	0.075	0.009

„Explore” funkcijos normalumo testai nurodo, kad kai kuriose skalėse Shapiro-Wilk testas buvo statistiškai reikšmingas, kas gali rodyti kad duomenys nėra normaliai pasiskirstę, tačiau tai nėra vienintelis duomenų normalumo testas. Kiti rodikliai pavyzdžiui, asimetriškumas ar histogramos rodo, kad duomenys veikiausiai pasiskirstę normaliai. Panašiai galima sakyti ir apie neigiamos sąlygos ketvirtojo etapo duomenis, kur asimetriškumas yra žemiau rekomenduojamos -0.8 ribos. Apibendrinant galima teigti, kad duomenys yra normaliai pasiskirstę todėl galima taikyti parametrinius statistikos metodus.

Pirmiausia buvo tikrinama, ar teisėjų elgesio skalių įverčių vidurkiai skiriasi tarpusavyje per laiką, neatsižvelgiant į tyrimo grupes ar kitus grupuojančius kintamuosius. Teisėjų elgesio skalės duomenų pasiskirstymas tarp grupių yra panašus (Box's test yra nereikšmingas, $p = 0.273$), dėl to Bonferoni korekcija yra nereikalinga. Toliau, gauta, kad teisėjų elgesio skalės vidurkiai tarpusavyje reikšmingai skiriasi – Wilks' $\lambda = 0.656$ ($p < 0.001$). Atsižvelgiant į *post hoc* testą, nustatyta kad yra statistiškai reikšmingi skirtumai tarp pirmojo, antrojo ir trečiojo tyrimo etapų skalių vidurkių (visais atvejais, $p < 0.001$). Ketvirto tyrimo etapo metu gauti rezultatai taip pat skiriasi nuo pirmo ($p < 0.001$) ir antro ($p = 0.004$) etapų skalių vidurkių, tačiau statistiškai reikšmingai nesiskiria nuo trečiojo etapo vidurkių ($p = 0.463$), (žr. 6-lentelę).

Lentelė 6. Teisėjų elgesio skalės bendri vidurkiai ir standartiniai nuokrypiai bei porų palyginimo p-reikšmės..

Tyrimo etapas	M	Tyrimo etapas	Vidutinis nuokrypis	P-reikšmė
<i>Pirmasis etapas</i>	5.16	<i>Antrasis</i>	0.565	<0.001
		<i>Trečiasis</i>	0.341	<0.001
		<i>Ketvirtasis</i>	0.376	<0.001
<i>Antrasis etapas</i>	4.596	<i>Pirmasis</i>	-0.565	<0.001
		<i>Trečiasis</i>	-0.224	<0.001
		<i>Ketvirtasis</i>	-0.189	0.004
<i>Trečiasis etapas</i>	4.82	<i>Pirmasis</i>	-0.341	<0.001
		<i>Antrasis</i>	0.224	<0.001
		<i>Trečiasis</i>	0.035	0.463
<i>Ketvirtasis etapas</i>	4.785	<i>Pirmasis</i>	-0.376	<0.001
		<i>Antrasis</i>	0.189	0.004
		<i>Trečiasis</i>	-0.035	0.463

Kad patikrinti, ar teisėjų elgesio sąlygos įverčiai skiriasi per laiką tarp skirtingų tyrimo sąlygų tarpusavyje skiriasi tarpusavyje, grupės buvo įtrauktos kaip grupuojantis kintamasis (angl. *between-subjects factor*). Analizė nurodo, kad nėra statistiškai reikšmingo skirtumo tarp grupių, t. y. kad visų trijų sąlygų teisėjų elgesio skalės įverčių vidurkiai yra panašūs tarpusavyje - Wilks' $\lambda = 0.966$ ($p = 0.823$). Kitaip tariant, neigiamos, neutralios ir teigiamos sąlygos tiriamųjų įverčių vidurkiai visuose etapuose statistiškai reikšmingai nesiskiria. Detalūs grupių palyginimo duomenys yra nurodyti 7 lentelėje.

7 Lentelė. Teisėjų elgesio skalės įverčių vidurkių nuokrypiai, standartiniai nuokrypiai ir p-reikšmės,

Tyrimo grupė	Tyrimo grupė	Vidutinis nuokrypis (mean difference)	Std. Error	P-reikšmė
<i>Neigiama sąlyga</i>	<i>Neutrali sąlyga</i>	-0.301	0.252	0.235
	<i>Teigiama sąlyga</i>	-0.472	0.24	0.052
<i>Neutrali sąlyga</i>	<i>Neigiama sąlyga</i>	0.301	0.252	0.235
	<i>Teigiama sąlyga</i>	-0.171	0.24	0.477
<i>Teigiama sąlyga</i>	<i>Neigiama sąlyga</i>	.0472	0.24	0.052
	<i>Neutrali sąlyga</i>	0.171	0.24	0.477

lyginant tyrimų grupių dalyvius per tyrimo etapus.

Kad papildomai patikrinti, ar naudotos ištraukos galėjo būti veiksmingos pakeičiant teisėjų elgesio skalės vertinimus numatyta kryptimi, buvo atlikta vienas dispersinė analizė ANOVA, kad palyginti įverčių vidurkius tarp grupių tik antrajame tyrimo etape, t.y. tada, kada iškarpos buvo pateiktos tiriamiesiems. Gauti rezultatai rodo panašius rezultatus kaip ankstesnė analizė, kad nėra reikšmingo skirtumo tarp grupių ($F = 2.523$, $p = 0.086$). Analizė buvo pakartota, tačiau su didesniu tiriamųjų skaičiumi, įtraukus asmenis, kurie nubyrėjo po antrojo etapo. Šį kartą buvo nustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai tarp grupių ($F = 3.671$, $p = 0.029$). Lyginant kurios poros tarpusavyje skiriasi, buvo rasti skirtumai tarp teigiamos ($M = 4.9$, $SD = 1.02$) ir neigiamos sąlygų vidurkių įverčių ($M = 4.3$, $SD = 0.87$) ($p = 0.027$).

Lyginant teisėjų savybių skalės vidurkių įverčius tarp tyrimo etapų buvo nustatyta, kad Box's test buvo reikšmingas ($p = 0.036$), kas reiškia kad interpretuojant duomenis turės būti pritaikyta Bonferroni korekcija. Gauta, kad matavimai teisėjų savybių skalės įverčiai tarp tyrimo etapų tarpusavyje statistiškai reikšmingai skiriasi – Wilks' $\lambda = 0.813$ ($p = 0.001$), tačiau pritaikius Bonferroni korekciją dėl pasiskirstymo pažeidimo per Box's test, šis rodiklis tampa nereikšmingas. Taigi galima teigti, kad teisėjų bendrų savybių vertinimas tyrimo metu nesiskiria tarp tyrimo etapų. Detalūs teisėjų savybių skalės vidurkių palyginimai tarp tyrimo etapų yra pateikti 8 lentelėje.

8 Lentelė. Teisėjų savybių skalės bendri vidurkiai, standartiniai nuokrypiai bei p-reikšmių palyginimai tarp grupių.

Tyrimo etapas	M	Tyrimo etapas	Vidutinis nuokrypis	P-reikšmė
<i>Pirmasis etapas</i>	4.773	<i>Antrasis</i>	0.338	<0.001
		<i>Trečiasis</i>	0.206	0.012
		<i>Ketvirtasis</i>	0.202	0.011
<i>Antrasis etapas</i>	4.435	<i>Pirmasis</i>	-0.338	<0.001
		<i>Trečiasis</i>	-0.132	0.028
		<i>Ketvirtasis</i>	-0.135	0.026
<i>Trečiasis etapas</i>	4.567	<i>Pirmasis</i>	-0.206	0.012
		<i>Antrasis</i>	0.132	0.028
		<i>Trečiasis</i>	-0.003	0.941
<i>Ketvirtasis etapas</i>	4.57	<i>Pirmasis</i>	-0.202	0.011
		<i>Antrasis</i>	0.135	0.028
		<i>Trečiasis</i>	0.003	0.941

Patikrinus, ar pasitikėjimo žiniasklaida skalės įverčių vidurkiai skiriasi tarpusavyje tarp tyrimo etapų, nustatyta, kad nėra reikšmingo skirtumo tarp skalės įverčių skirtinguose tyrimo etapuose: Wilks' $\lambda = 0.988$, $p = 0.808$. Taigi galima teigti, kad pasitikėjimas žiniasklaida yra stabilus ir nebuvo reikšmingai paveiktas tyrime naudotų ištraukų.

Buvo patikrinta, ar pasitikėjimas žiniasklaida yra susijęs su didesniu pasitikėjimu teisėjais ir teisine sistema. Tam buvo tikrinama koreliacija tarp teisėjų elgesio skalės ir pasitikėjimo žiniasklaida skalės. Tai buvo pakartota keturis kartus, kadangi buvo keturi etapai. Buvo lyginami tų pačių etapų duomenys. Visais atvejais gauta teigiama koreliacija tarp pasitikėjimo žiniasklaidą ir teisėjų elgesio

skalių: .393 ($p < 0.001$) pirmame etape, 0.385 ($p < 0.001$) antrame etape, 0.393 ($p < 0.001$) trečiame etape ir 0.381 ($p < 0.001$) ketvirtame etape. Skaičiuojant koreliaciją tarp teisėjų savybių ir pasitikėjimo žiniasklaida skalių, buvo nustatytos reikšmingos teigiamos koreliacijos visais atvejais: 0.353 ($p < 0.001$) pirmame etape, 0.467 ($p < 0.001$), antrame, 0.44 ($p < 0.001$) trečiame ir 0.4 ($p < 0.001$) ketvirtame.

Atsižvelgiant į demografinius duomenis, su kai kuriais buvo atlikta statistinė analizė, kad įvertinti, ar jie turi įtakos teisėjų ir teismų darbo vertinimui. Pirmiausia buvo atlikta analizė, kad patikrinti, ar dalyvavimas teisme turi įtakos teisėjų ir teismų vertimui. Teisme dalyvavę asmenys pasižymėjo žemesniais vidurkių įverčiais teisėjų elgesio ir savybių skalėse, bet tai neturėjo įtakos - lyginant dalyvavusių ir nedalyvavusių teisme įverčių vidurkius per visus tyrimo etapus nustatyta, kad nėra reikšmingo skirtumo – Wilks' $\lambda = 0.973$ ($p = 0.511$). Toliau buvo patikrinta, ar įtakos turi artimųjų patirtis su teismais. Tačiau ir šiuo atveju nustatyta, kad lyginant skalių vidurkius tarp pakartotinių matavimų, reikšmingų skirtumų nėra – Wilks' $\lambda = 0.978$ ($p = 0.598$).

Antrajame tyrimo etape tiriamųjų buvo prašoma nurodyti, kokią emociją jie išgyveno perskaitę straipsnio iškarpa. Vėliau jų atsakymai buvo koduojami pagal nurodytas emocijas valentingumą – teigiamą, neutralų arba neigiamą. Neigiamomis emocijomis buvo laikomos tokios kaip pyktis, susierzinimas, nusivylimas ir liūdesys, o kaip teigiamos koduotos emocijos buvo tokios kaip džiaugsmas, pasitenkinimas ar pasididžiavimas. Jeigu asmuo nurodė tiek neigiamai, tiek teigiamai koduojamas emocijas, buvo laikoma, kad jie patyrė dvilypiškumą. Jeigu asmuo nenurodė išgyventos emocijos arba įvardino apatiją, tai buvo koduojama kaip emocijos neišgyvenimas. Atsižvelgiant į koduotus rezultatus, 34 (39.1%) tiriamųjų nurodė, kad išgyveno vieną ar daugiau neigiamų emocijų, 31 (35.6%) – nenurodė jokios emocijos arba nurodė apatiją, 13 (14.9%) – išgyveno vieną arba daugiau teigiamų emocijų, o 9 (10.3%) išgyveno dvilypiškumą - kartu nurodė teigiamas ir neigiamas emocijas (žr. 9 lentelę).

9 Lentelė. Emocijos, kurias patyrė tiriamieji, perskaitę tyrime naudotas iškarpas. Rezultatai paskirstyti pagal tyrimų grupes. Skaičius nurodo, kiek asmenų išgyveno tam tikrą emocijų kategoriją.

Grupė	Išgyveno neigiamą emociją	Neišgyveno jokios emocijos	Išgyveno teigiamą emociją	Išgyveno dvilypiškumą
Neigiama sąlyga	14	10	1	2
Neutrali sąlyga	11	10	5	1

Teigiama sąlyga	9	11	7	6
-----------------	---	----	---	---

Buvo patikrinta, ar skirtingas emocijas išgyvenę asmenys pasižymėjo skirtingais skalių įverčių vidurkių balais teisėjų elgesio skalėje. Šioje analizėje nebuvo įtrauktas pirmasis tyrimo etapas, kadangi jame nebuvo fiksuojamos emocijos. Kaip papildomas faktorius buvo įtrauktos tyrimo grupės, kad patikrinti įverčių vidurkius per skirtingas grupes, t.y. kokie įverčių vidurkiai yra neigiamoje salygoje esančių žmonių, kurie patyrė neigiamas emocijas, neutralias emocijas ir t.t.. Šie grupių vidurkių palyginimai yra aprašyti sekančioje lentelėje (lentelė 10).

10 Lentelė: Skirtingas emocijas patyrusių tiriamųjų teisėjų elgesio skalės įverčių vidurkiai ir standartiniai nuokrypiai. Rezultatai suskirstyti pagal etapus bei tyrimo grupes. Standartinio nuokrypio nebuvimas nurodo, kad buvo tik vienas asmuo.

Etapas	Grupė	Neigiama emocija	Neutralu	Teigiama emocija	Ambivalencija
2	Neigiama	3.78 (SD=0.78)	4.75 (SD=0.83)	4.9	5 (SD=0.28)
	Neutrali	4.51 (SD=1.07)	4.91 (SD=1.03)	4.44 (SD=1.46)	4.5
	Teigiama	4.47 (SD=1.03)	4.92 (SD=1.04)	5.21 (SD=0.94)	4.96 (SD=1.18)
3	Neigiama	4.15 (SD=1.03)	4.9 (SD=0.68)	5.1	5.5 (SD=0.14)
	Neutrali	4.72 (SD=0.89)	5.06 (SD=1.15)	4.9 (SD=1.63)	4.6
	Teigiama	4.87 (SD=1.1)	5.33 (SD=0.92)	4.88 (SD=1.19)	4.8 (SD=1.16)
4	Neigiama	4.21 (SD=1.31)	4.93 (SD=0.69)	4.6	5.6 (SD=1.11)
	Neutrali	4.61 (SD=0.98)	5.2 (SD=1.22)	4.54 (1.94)	3.7
	Teigiama	4.67 (SD=1.02)	5.21 (SD=1.21)	5.1 (SD=1.05)	4.83 (SD=0.92)

Buvo atlikta statistinė analizė kad patikrinti, ar skirtingas emocijas išgyvenusių tiriamųjų įverčių vidurkiai teisėjų elgesio skalėje skiriasi per tyrimo etapus. Buvo nustatyta, kad atsižvelgiant tik į patirtą emociją, skalių įverčių vidurkiai tarp tyrimo etapų nesiskiria - Wilks' $\lambda = 0.935$ ($p=0.284$). Tačiau, kai kartu lyginami įverčiai tarp grupių, sudarytų pagal tyrimo grupes ir išgyventas emocijas, gaunama, kad įverčiai tarp skirtingas emocijas patyrusių žmonių skirtingose grupėse skiriasi - Wilks' $\lambda = 0.757$ ($p=0.47$). Tai nurodo, kad skirtingose grupėse skirtingas emocijas patyrę asmenys teisėjų elgesį vertino tarpusavyje skirtingai. Taip pat visose tyrimo grupėse galima pastebėti, kad tie tiriamieji, kurie nurodė patyrę neigiamą emociją, kur kas prasčiau vertino teisėjų elgesį proceso metu, negu teigiamas, dvilypiškas emocijas išgyvenę arba emocijų neišgyvenę asmenys tiriamieji. Toliau buvo patikrinta, ar skiriasi teisėjų savybių skalės įverčiai tarp skirtingas emocijas patyrusių asmenų tarp tyrimo etapų. Box's test nebuvo pažeistas ($p=0.496$), tačiau nebuvo nustatyti reikšmingai skirtumai tarp įverčių skirtinguose etapuose - Wilks' $\lambda = 0.792$ ($p<0.122$). Palyginus skirtingas emocijas išgyvenusių tiriamųjų teisėjų elgesio skalės įverčių vidurkius antrajame etape, gaunama kad yra statistiškai reikšmingas skirtumas tarp tiriamųjų ($F=3.236$, $p<0.26$). Lyginant tiriamuosius tarpusavyje gaunama, kad neigiamas emocijas patyrę asmenys pasižymėjo kur kas žemesniais teisėjų elgesio skalės įverčiais ($M=4.2$, $SD=0.99$) bei reikšmingai skiriasi nuo tų, kas nepatyrė jokios emocijos ($M=4.8645$, $SD=0.947$) ($p=0.009$) ir tų kas išgyveno teigiamas emocijas ($M=4.89$, $SD=1.15$) ($p=0.036$). Palyginus teisėjų savybių skalės įverčių vidurkius tarp skirtingas emocijas patyrusių tiriamųjų, reikšmingas skirtumas nebuvo nustatytas ($F=2.641$, $p=0.055$).

Buvo patikrinta, ar pasitikėjimas teisine sistema turėjo įtakos tiriamųjų vertinimams. Likerto skalės duomenys tam buvo supaprastinti iš 7 į 3 įverčius - nepasitiki, nei pasitiki ir pasitiki. Pradedant nuo teisėjų elgesio skalės gauta, kad tiriamieji pagal pasitikėjimą teismine sistema tarpusavyje skiriasi ($F=13.044$, $p<0.001$). Tie, kas nepasitiki turėjo kur kas blogesnius įverčius ($M=3.58$, $SD=1.02$) negu ambivalentiški ($M=4.19$, $SD=0.8$) ar pasitikintys ($M=4.94$, $SD=0.91$). Pasitikintys reikšmingai skiriasi nuo tų, kas nepalaiko ($p<0.001$) ir neturi nuomonės ($p=0.005$), tačiau neturintys nuomonės nesiskiria nuo nepasitikinčių ($p=0.084$). Tikrinant teisėjų savybių skalę gauta, kad tiriamieji pagal pasitikėjimą teismine sistema tarpusavyje skiriasi ($F=16.173$, $p<0.001$). Tie, kas nepasitiki turėjo kur kas blogesnius įverčius ($M=3.3$, $SD=0.84$) negu ambivalentiški ($M=4.04$, $SD=0.65$) ar pasitikintys ($M=4.79$, $SD=0.95$). Pasitikintys reikšmingai skiriasi nuo tų kas nepalaiko ($p<0.001$) ir neturi nuomonės ($p=0.003$), o neturintys nuomonės taip pat skiriasi nuo nepasitikinčių ($p=0.033$). Patikrinus, ar šis demografinis rodiklis turi įtakos teisėjų elgesio skalės vertinimams per skirtingus tyrimo etapus, gauta, skalės įverčiai tarp etapų skiriasi - Box's test nebuvo pažeistas ($p=0.329$), o Wilks' $\lambda = 0.777$, $p=0.004$. Nustatyta, kad

tie kas nepasitiki, reikšmingai skiriasi nuo tų kas pasitiki per laiką ($p < 0.001$). Pakartojus šią analizę su teisėjų savybių skale, Box's test buvo pažeistas ($p < 0.011$). Wilks' $\lambda = 0.648$, $p = 0.048$, tačiau pritaikius Bonferonni korekciją, šis matavimas tampa nereikšmingas, todėl galima teigti kad šios skalės įverčiai per laiką reikšmingai nesiskiria pagal pasitikėjimą teismine sistema.

Buvo patikrinta, ar turėjo įtakos teisėjų vertinimui tarp tyrimo etapų tai, ar tiriamieji buvo girdėję apie „MG Grupės“ skandalą. Tikrinant teisėjų elgesio skalės įverčius Box's test nebuvo pažeistas ($p < 0.176$), tačiau nebuvo nustatyti reikšmingi skirtumai tarp tyrimo etapų įverčių - Wilks' $\lambda = 0.969$ ($p = 0.473$). Lyginant girdėjusius ir negirdėjusius tarp eksperimentinių grupių, rezultatas yra panašus - Wilks' $\lambda = 0.942$, $p = 0.573$. Galima pastebėti, kad teisėjų elgesio skalės vidurkių skirtumai tarp tų, kas girdėjo ir kas negirdėjo apie „MG Grupės“ skandalą, yra labai nežymūs: 5.149 ir 5.167 pirmame etape, 4.761 ir 4.505 antrame etape, 4.781 ir 4.897 trečiame etape bei 4.864 ir 4.746 ketvirtame etape.

4. Rezultatų aptarimas

Pagrindinis tyrimo tikslas buvo įvertinti, ar antrajame tyrimo etape tiriamiesiems pateiktos iškarpos gali paveikti tiriamųjų nuomonę ir ar tas poveikis yra tvarus. Lyginant apibendrintus etapų vidurkius, t.y. nepaisant eksperimentinių grupių, rezultatai parodė, kad tyrime naudotos straipsnių iškarpos buvo veiksmingos, kadangi visose tyrimo dalyvių grupėse buvo užfiksuotas reikšmingas teisėjų elgesio skalės įverčių sumažėjimas po to, kai buvo pateikiamos iškarpos antrajame tyrimo etape. Taip pat buvo užfiksuota, kad šis poveikis yra tvarus. Antrajame tyrimo etape nustatytas smarkus įverčių sumažėjimas lyginant su pradiniu įverčių lygiu, kas buvo tikėtina, kadangi tyrėjai įprastai randa trumpalaikį straipsnių ar kitokių medijos formų poveikį nuomonėms (Baden & Lecheler, 2012). Tačiau trečiajame ir ketvirtajame etape įverčiai nesugrįžo į pirmajame etape nustatytą pradinį lygmenį, kas reiškia, kad iškarpų poveikis tiriamųjų nuomonei yra kažkiek patvarus. Tai padeda paneigti prieinamumo teorijos prielaidą, kad iškarpos galėtų veikti tik parengties dėka, t.y. tiriamųjų nuomonė pasikeičia dėl ką tik sutiktos informacijos, nes ji yra labiau prieinama darbinėje atmintyje. Jeigu tyrime naudotos iškarpos veiktų tik per prieinamumo principą, joks iškarpų poveikis nebūtų buvęs nustatytas trečiajame ar ketvirtajame etape, kadangi parengties poveikis yra trumpalaikis (Arendt, 2013). Dėl to reikia svarstyti galimybę, kad tyrime naudotos iškarpos turėjo tvaresnį, prieinamumo ir pritaikomumo principais grindžiamą poveikį. Perskaitę iškarpas, tiriamieji ne tik susipažino su joje pateikta informacija ir jos tonu, bet ir gavo progą pritaikyti turimas kognityvines schemas, susijusias su teisėjų ir teismų darbu. Priklausomai nuo to, kiek pastangų buvo įdėta į šį mąstymą, buvo tikimybė, kad susijusios schemas kažkiek pakito. Antrajame etape pastebėti teisėjų elgesio skalės pokyčiai paremia šią įžvalgą. Tačiau tokie pritaikomumu grindžiami schemų pokyčiai vis tiek turi būti pakartotinai atgaminami ir permąstomi, kad galėtų atsirasti ilgalaikis pokytis turimose kognityvinėse schemose (Baden & Lecheler, 2012). Dėl to įdomu yra skalių įverčių pokytis trečiajame ir ketvirtajame etapuose - dalis iškarpų poveikio išliko, nes schemas buvo paveiktos perskaitytos iškarpos, tačiau kadangi mažai tikėtina, kad tiriamieji susidūrė su teismine informacija arba svarstė apie ją, tai poveikis schemoms nebuvo stiprinamas ir tiriamųjų nuomonės pradėjo krypti link pradinio lygio. Tai, kad tiriamieji tarp etapų mažai tikėtina, kad susidūrė su teismine informacija palaiko tai, kad visų tyrimo dalyvių grupių teisėjų elgesio skalės pradinis įvertis buvo 4.6. Kadangi 4 nurodo konkrečios nuomonės neturėjimą į vieną ar kitą pusę, galima manyti, kad šios imties tiriamieji bendrai neturėjo užtikrintos nei teigiamos, nei neigiamos nuomonės apie teisėjus. Atsižvelgiant į tiriamųjų demografinius duomenis, taip pat mažai tikėtina, kad daugelis tiriamųjų turi daug asmeninės patirties su teismine sistema, kadangi daugelis nėra dalyvavę teisme. Daugelis taip pat neturi jokio teisinio išsilavinimo. Tai yra svarbu, nes teisinį išsilavinimą turintys žmonės turėtų daugiau

turimų žinių apie teisėjus ir jų darbą, kas padėtų atsispirti medžiagos ir „rėmų“ poveikiui nuomonei. Tyrimo dalyvių domėjimasis teisine informacija žiniasklaidos priemonėse taip pat yra mažas. Visai tai kartu sudėjus duoda svarbių išvalgų apie šiame tyrime nagrinėtą tiriamųjų grupę, nes kai asmuo neturi tvirtos nuomonės apie tam tikrą temą, šiuo atveju teisėjus ir jų darbą, arba pasižymi prastomis žiniomis apie ją, labiau tikėtina, kad straipsnių iškarpos ar kitokia informacija labiau jį paveiks. Kiti tyrėjai tai aiškina tuo, kad mažiau apie tam tikrą temą išmanantys asmenys neturi sukaupę reikiamos informacijos atmintyje, kuri galėtų leisti jiems atsispirti „rėmo“ poveikiui (bent jau tam tikrą laiką) (Schuck & de Vreese, 2006). Remiantis kai kuriais autoriais, pokytis, kuris pasireiškia tam tikrą laiką (bet ne apskritai visą laiką) yra labiausiai tikėtinas tada, kai vartotojai yra iš anksto susipažinę su tema kuri yra nagrinėjama, tačiau nepasižymi nei labai geromis, nei labai prastomis žiniomis apie tą temą (Slothuus, 2008). Tikėtina, kad tai bent iš dalies apibūdina mūsų tirtą jaunų suaugusiųjų (daugiausia psichologijos studentų) imtį, ir galėtų paaiškinti, kodėl tyrime naudotos iškarpos veiksmingai paveikė tiriamųjų vertinimus, ir tas poveikis buvo tvarus kurį laiką. Tiriamieji turi bent elementarų supratimą, kaip veikia teismai ir teisėjų darbas, kitaip jiems iškarpų turinys būtų iš viso nesuprantamas ir menkai paveiktų jų nuomonę apie teisėjus. Tačiau jie neturi pakankamai teisinių žinių kad palyginti ir ginčytis su iškarpose esančia informacija, kas padaro iškarpų turinį įtaigesnį.

Svarstant apie alternatyvius paaiškinimus, kodėl išliko skaitytų iškarpų poveikis per ilgesnį laiką, yra tikimybė, kad kai kuriais atvejais tiriamieji galėjo prisiminti, kaip jie užpildė klausimyną praėjusiam tyrimo etape. Bet nėra labai tikėtina, kad tai pasitaikė visoje tiriamųjų imtyje, kadangi tyrimo dalyviams buvo pateikti 26 klausimai. Taip pat verta pabrėžti, kad ne taip, kaip teisėjų elgesio skalės atveju, teisėjų savybių ir pasitikėjimo žiniasklaida skalių įverčiai per tyrimo etapus nesiskiria. Jeigu tiriamieji tik atsimintų tai, ką žymėjo anksčiau, tai teisėjų elgesio skalė taip pat nepakistų tarp etapų. Yra galimybė, kad nors tiriamieji greičiausiai neprisiminė, kokią iškarpa skaitė antrajame tyrimo etape, jie atsiminė nuomonę apie teisėjus, kuri susidarė perskaičius iškarpa, kurią tada išreiškė pildydami klausimyną. Kai kurie autoriai yra pastebėję, kad nuomonės apie tam tikrą dalyką išlieka atmintyje kur kas stipriau negu specifinė informacija, kuri paskatino tą nuomonę pasikeisti (Matthes, 2007).

Sekantis iš pagrindinių tyrimo uždavinių buvo ištirti, ar skirtingi „rėmai“ - skirtingo emocinio krūvio straipsnių iškarpos - turės įtakos skalių įverčiams. Remiantis ankstesnių autorių darbais, buvo iškelta hipotezė, kad iškarpa su neigiamu kontekstu bus veiksmingiausia, kadangi neigiama informacija žiniasklaidoje įprastai yra patrauklesnė negu teigiama (Miller, 2007). Visgi ši hipotezė nepasitvirtino - skalių įverčiai tarp tyrimo grupių tarpusavyje reikšmingai nesiskiria pakartotiniuose matavimuose. Vienintelė fiksuota išimtis, kada pavyko rasti reikšmingus skirtumus tarp grupių buvo tada, kada buvo

lyginami antrajame etape fiksuotų teisėjų elgesio skalės įverčių vidurkiai tarp skirtingose eksperimentinėse grupėse buvusių tiriamųjų, įtraukus tyrimo eigoje nubyrejusius asmenis. Tiesa, šį rezultatą reikėtų vertinti atsargiai, nes nors pirmame etape skirtingų grupių vertinimai reikšmingai tarpusavyje nesiskiria, neigiamos sąlygos grupės dalyviai pradinis skalių įvertis buvo mažesnis, palyginti su teigiamos sąlygos grupės dalyvių, todėl buvo labiau tikėtina, kad tiramiesiems perskaičius straipsnių iškarpas, šių grupių vertinimai išsiskirs statistiškai reikšmingai. Visgi yra pagrindo manyti, kad straipsnių iškarpos turėjo diferencijuotą poveikį tiramiesiems. Visų pirma, atsižvelgiant į tų tiriamųjų duomenis, kurie užbaigė tyrimą, neigiamą iškarpa perskaičiusių tiriamųjų įverčiai antrajame tyrimo etape patyrė didesnę nuosmukį, palyginti su pradiniais įverčiais, negu teigiamą iškarpa skaičiusių tiriamųjų įverčiai (žr. skyrių „Rezultatai“, 3 lentelę). Be to, kur kas daugiau neigiamos grupės dalyvių nurodė, kad jie išgyveno neigiamas emocijas perskaitę iškarpa, nei teigiamos grupės dalyviai, kurie išgyveno daugiau teigiamų ar dvilypiškų (pvz. nurodė, kad patyrė liūdesį ir džiaugsmą) emocijų (žr. skyrių „Rezultatai“, 9 lentelę). Tačiau tą patį galima pasakyti ir apie neutralios sąlygos grupės dalyvius, kurie skaitė iškarpas be papildomo teigiamo ar neigiamo vertinimo. Jų teisėjų elgesio skalės įverčių pokytis tarp pirmojo ir antrojo tyrimo etapo buvo beveik identiškas tam, kurį parodė neigiamos sąlygos grupės dalyviai (žr. skyrių „Rezultatai“, 3 lentelę). Panašiai daug neutralios sąlygos tiriamųjų patyrė neigiamas emocijas ir tik šiek tiek daugiau teigiamų ar ambivalentiškų jausmų negu neigiamos grupės tiramieji (žr. skyrių „Rezultatai“, 9 lentelę). Taigi gali būti, kad neigiamoje grupėje buvusiems tiramiesiems pateikta straipsnio iškarpa galimai nebuvo efektyvi paveikiant tiriamųjų nuomonę apie teisėjus ir jų darbą ir skirtumas tarp skirtingų grupių vertinimų atsirado dėl to, nes neutralios sąlygos grupėje buvo užfiksuotas aukštesnis pradinis lygis pirmajame etape. Atsižvelgiant į kitų autorius gautus rezultatus, tai būtų netikėtas radinys, kadangi neigiamo emocinio krūvio informacija paprastai būna įtaigesnė (Miller, 2007). Tai taip pat gali rodyti, kad straipsnių iškarpose aprašoma tema – skandalinga teisminės sistemos byla – buvo savaime neigiamai nuteikianti, ir papildomas neigiamas situacijos vertinimas nepadarė papildomo reikšmingo poveikio tam, kaip tiramieji vertino teisėjų ir teismų darbą. Kiti tyrėjai yra nustatę, kad kai žmonės susiduria su keletu panašaus turinio „rėmų“ vienu metu, jie nesukelia didesnio poveikio nuomonei (Chong & Druckman, 2007). Kitaip tariant, neigiamas „rėmas“ gali nuomonę pakeisti į prastesnę, tačiau keletas tokių „rėmų“ vienu metu nuomonės dar prastesne nepadarys. Įmanoma, kad šiuo atveju iškarpose aptariama informacija apie bylą bei neigiamas „rėmas“ persidengė, ir todėl nesukėlė reikšmingai didesnio poveikio tiramiesiems, palyginti su neutralia sąlyga, kur nebuvo suteiktas papildomas neigiamas kontekstas. Taip pat, kai kurie autoriai aiškina, kad teigiami ar neigiami „rėmai“ veikia ne pakeisdami tiriamųjų schemas, kaip buvo aptarta anksčiau, bet skatindami svarstyti apie

vienokią arba kitokią informaciją (Lee & McLeod, 2020). Tai šiuo atveju galėjo nutikti taip, kad tiriamieji neutralioje sąlygoje esantys tiriamieji, po iškarpos perskaitymo pildydami klausimyną, svarstė apie tuos pačius dalykus, kurie buvo minimi neigiamoje iškarpoje - kad sistemos veiksmingumas yra abejotinas, kitaip tariant, neigiama iškarpa tiriamųjų nenukreipė į tokią informaciją, kurios jie ir taip nebūtų svarstę. Tuo tarpu teigiamos sąlygos iškarpa galėjo nukreipti tiriamuosius svarstyti tokia linkme, kad sistema yra veiksminga ir funkcionuoja kaip turėtų, ko jie nebūtinai būtų svarstę prieš tai.

Kitas galimas paaiškinimas, kodėl neišsiskyrė neigiamos ir neutralios grupių tiriamųjų rezultatai, yra emocijos, kurias tiriamieji išgyveno po iškarpų perskaitymo. Verta paminėti, kad bene dažniausiai įvardintos visų tyrimo dalyvių grupių neigiama emocijos buvo susierzinimas arba nusivylimas. Taigi yra įmanoma, kad neigiamas „rėmas“ neturėjo reikšmingos įtakos dėl to, nes sukėlė tas pačias emocijas, kurias sukelia iškarpoje aptariama byla. Jeigu neigiamos sąlygos iškarpa perskaityta tiriamieji būtų išgyvenę skirtingas neigiamas emocijas negu neutralios sąlygos iškarpa perskaityta tiriamieji, tokias kaip baimę ar pyktį, tikėtina, kad jos poveikis būtų buvęs kitoks (Miller, 2007). Tuo tarpu teigiamos sąlygos grupės tiriamieji taip pat patyrė reikšmingą teisėjų elgesio skalės įverčių nuosmukį, tačiau šis buvo kur kas mažesnis negu tas, kurį patyrė kitos tyrimo grupės. Teigiamas „rėmas“ sukelia pozityvias ir motyvuojančias emocijas, kurios tada sumažina skaitomos iškarpos neigiamą poveikį nuomonei apie teisėjus ir jų darbą. Šis tyrimo rezultatas pakartoja kai kurių autorių rezultatus, kurie parodo pozityvių emocijų įtaką skatinant labiau palaikančius požiūrius apie žiniasklaidoje nagrinėjamą temą (Lecheler, Schuck & Claes, 2013). Tiesa, verta paminėti, kad tiriamieji teigiamas emocijas įvardino per gana platų terminą „džiaugsmas“. Autoriai yra radę, kad teigiamos emocijos yra itin efektyvios, kai yra siejamos su entuziazmu ar viltimi dėl ateities (Lecheler, Schuck & Claes, 2013). Galima teigti, kad ši tematika buvo atspindėta teigiamos iškarpos „rėme“, kai pabrėžiamas veiksmingas Lietuvos teisminės sistemos darbas, tačiau šiame tyrime naudoti klausimynai negalėjo užfiksuoti tokių gilesnių teigiamų emocijų. Toliau, teigiamos sąlygos tiriamieji teigiamas arba dvilypiškas emocijas išgyveno dažniau negu kitų eksperimentinių grupių tiriamieji. Tai patvirtina kitų autorių rezultatus, kad „rėmų“ veiksmingumas gali būti lemiamas per jų sukeltas emocijas ir skirtinguose „rėmuose“ pateikiama informacija gali sukelti kitokias emocijas (Aarøe, 2011). Patirdami šias emocijas, tiriamieji bando sugretinti tai, ką jie jaučia, su tuo, ką jie mano ar turėtų manyti apie vėliau nagrinėjamą informaciją (Kepplinger, Geiss & Siebert, 2012). Šiame tyrime, lyginant teisėjų elgesio skalės įverčius tarp skirtingas emocijas ir skirtingose eksperimentinėse grupėse esančių tiriamųjų, buvo pademonstruota, kad emocijos, kurios buvo išgyventos skaitant straipsnių iškarpas, yra svarbus veiksnys, lemiantis iškarpų efektyvumą pakeičiant tiriamųjų nuomones apie teisėjus ir jų darbą.

Tyrime buvo nenumatytas rezultatas, kad stimulus paveiks tik vieną su teisėjų vertinimu susijusią skalę. Teisėjų elgesio skalės įverčiai reikšmingai skyrėsi tarp tyrimo etapų, o teisėjų savybių skalė išliko panaši. To priežastis gali būti tyrime naudotos iškarpos. Iškarpose buvo aprašomas ne kokio nors teisėjo elgesys ir asmeninės savybės, o tam tikros bylos eiga bei pasekmės. Panašu, kad toks iškarpų turinys labiau rezonavo su tiriamųjų nuomone tais klausimais, kurie yra susiję su teismo procesu - įsigilinimu į bylą, įstatymų laikymusi ir objektyvumu. Iškarpos nesuteikė daug informacijos, kurios galėjo leisti persvarstyti apie tokius dalykus kaip teisėjų atsidavimą savo darbui, kiek jie yra patikimi žmonės ir kitus su teisėjų įvaizdžiu susijusius klausimus. Atsižvelgiant į tyrimo eksperimentines sąlygas, teigiamos ir neigiamos sąlygos akcentavo tokius dalykus kaip teisinės sistemos veiksmingumas teigiamos sąlygos atveju arba proceso miglotumas neigiamos sąlygos atveju, vėl nepabrėžiant specifinių teisėjo ar teisėjų charakteristikų. Tai, kad iškarpos paveikė teisėjų elgesio skalę, bet ne teisėjų savybių skalę yra įdomus radinys, nes gali reikšti, kad teisėjų ir teismų vertinimas yra daugialypis, o ne vientisas konstruktas, kurio atskiros dimensijos gali kisti skirtingai, priklausomai nuo to, su kokia informacija asmuo susiduria. Tai papildomai paremia tai, kad teisėjų savybių skalė pasižymėjo žemesniais pirminiais įverčiais negu teisėjų elgesio skalė, kas irgi parodo tiriamųjų nuomonės apie teisėjus dvilypiškumą. Galima manyti, kad jeigu būtų naudoti to paties emocinio pobūdžio (teigiamo ar neigiamo), tačiau kitokios tematikos „rėmai“ (pvz., palaikantys arba smerkiantys bylą nagrinėjantį teisėją), tada būtų kitaip paveikti tyrimo dalyvių vertinimai, tačiau šiame tyrime to įvertinti nebuvo galimybės, kadangi visų eksperimentinių grupių straipsnių iškarpose buvo nagrinėjama ta pati tema.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad tiriamųjų teisėjų elgesio skalės vertinimams reikšmingą įtaką turėjo tai, ar jie pasitiki Lietuvos teismine sistema. Nors nepasitikinčių bei tų, kurie nei pasitiki, nei nepasitiki teismine sistema buvo kur kas mažiau negu pasitikinčiųjų, dviejų pirmųjų grupių atstovai visuose tyrimo etapuose pateikė kur kas mažesnius teisėjų elgesio skalės įverčius, palyginti su tais, kurie pasitiki teismine valdžia. Tai yra svarbus radinys, nes praktiškai pademonstruoja, kad pasitikėjimas teismine sistema prognozuoja geresnius teisėjų ir jų darbo vertinimus. Šis rezultatas paantrina kitų tyrėjų rezultatus, kurie sieja pasitikėjimą teismais ir kitomis valstybinėmis institucijomis su palankesniu teisėjų vertinimu (Johnston & Bartels, 2010).

Tyrimo ribotumai ir tolesnės tyrimų kryptys

Šiame tyrime nepavyko nustatyti reikšmingų skirtumų tarp tiriamųjų grupių, skirtingo emocinio krūvio iškarpas, kas buvo netikėta. Tai galima bandyti paaiškinti keletu būdų. Pirmiausia reikia paminėti imties dydį ir skirtingus pradinis grupių įverčius. Tiriamųjų, kurie buvo priskirti į neigiamo emocinio krūvio grupę, pradiniai skalių įverčiai buvo kur kas žemesni negu kitų tyrimo grupių, nors ir statistiškai nereikšmingai. Tas galėjo iškraipyti iškarpų poveikius. Sprendžiant iš neutralios ir teigiamos grupės įverčių vidurkių, kurie yra arti penketo („iš dalies sutinku“) septynių balų likerto skalėje, su didesne imtimi, neigiamos grupės tiriamųjų pradiniai įverčiai būtų buvę tokie patys ar panašūs. Grupės su labai panašiais pradiniais įverčiais būtų padėję geriau įvertinti straipsnių iškarpų poveikį.

Šiame tyrime nepavyko nustatyti, ar neigiamo emocinio krūvio iškarpa ir jos „rėmas“ turi poveikį tiriamųjų nuomonėms, kadangi neutralios ir neigiamos grupėms pateiktos iškarpos sukėlė tokį patį poveikį pradiniais įverčiams. Kadangi visose iškarpose buvo nagrinėjama ta pati tema, nėra galimybės nustatyti ar neigiamo emocinio krūvio iškarpa yra neveiksminga ar jos poveikis persidengia su tema, kuri buvo aprašyta iškarpose. Tolesni „rėmų“ poveikį nagrinėjantys tyrimai turėtų siekti įtraukti keletą temų ir rėmų kombinacijas, kad būtų galimybė atskirti, kada poveikį lemia tema, o kada poveikį lemia „rėmas“.

Šiame tyrime buvo sunku nustatyti veiksnius, kurie galėjo lemti iškarpų poveikio tvarumą. Nebuvo galimybės sužinoti, ar tiriamieji susidūrė su kokia nors informacija ar įvykiu, susijusiu su teismine sistema, kuris galėjo paveikti jų nuomonę. Dėl to negalima užtikrintai pasakyti, kad žemesni teisėjų elgesio skalės įverčiai trečiajame ir ketvirtajame etape yra paaiškinami vien tyrime skaitytų iškarpų dėka. Kadangi žmonių nuomonės gali būti jautrios žiniasklaidoje pateikiamai medžiagai ir asmeninei patirčiai, tolesniuose tyrimuose, kuriuose tiriamas poveikių tvarumas, turėtų būti papildomi klausimai, skirti patikrinti, tiriamieji susidūrė su teismine informacija tarp tyrimo etapų. O pirmą kartą renkant tiriamųjų sociodemografinius duomenis reikėtų tiksliau išsiaiškinti, kaip dažnai ir kokias žiniasklaidos priemones naudoja tiriamieji, kad susipažinti su teismine informacija. Taip būtų galima įvertinti tikimybę, ar tyrimo laikotarpiu tiriamieji patys siekė ieškoti tokios informacijos ir ar vartojimo dažnis (pvz. „kartą į mėnesį“ arba „kartą į savaitę“) turi ryšį su poveikio tvarumu.

Tyrimo tiriamieji, perskaitę iškarpas, galėjo nurodyti įvairias neigiamas emocijas, pavyzdžiui liūdesį ir susierzinimą. Tačiau, beveik visi teigiamas emocijas išgyvenę tiriamieji nurodė, kad išgyveno „džiaugsmą“, bet liko neaišku, iš kur tas džiaugsmas kyla - iš juntamo pasididžiavimo teismine sistema, optimizimo dėl jos veikimo ateityje, nuteistųjų nuosprendžio šioje specifinėje byloje ar kitokių minčių. Dėl to buvo sunkiau paaiškinti įverčių skirtumus tarp skirtingas emocijas išgyvenusių tiriamųjų. Tolesniuose tyrimuose, kurie nagrinėja žiniasklaidos medžiagos ir jos „rėmų“ sukeltus emocinius

išgyvenimus, turėtų būti galimybės tiriamiesiems kuo tiksliau įvardinti išgyvenamas emocijas. Taip atsirastų galimybė nagrinėti specifinių išgyventų emocijų poveikį tiriamųjų nuomonėms ir poveikio tvarumui.

Išvados

1. Nustatyta, kad tiriamųjų teisėjų ir teismų darbo vertinimams pateiktos straipsnių iškarpos daro reikšmingą poveikį. Tačiau tarp skirtingų tyrimo dalyvių grupių vertinimų skirtumų nenustatyta – tiriamųjų vertinimai po poveikio suprastėjo visomis tyrimo sąlygomis.
2. Straipsnių iškarpų poveikis išliko tvarus dviejų savaitių laikotarpyje, tačiau vėliau jis pradėjo blėsti.
3. Nustatytas reikšmingas ryšys tarp straipsnių iškarpų poveikio ir tiriamųjų pasitikėjimo teismine sistema: didesnis pasitikėjimas buvo susijęs su geresniu teisėjų ir teismų darbo vertinimu. Tačiau tiriamųjų sociodemografinės charakteristikos neturėjo reikšmingų ryšių su teisėjų ir teismų vertinimu.

Literatūros sąrašas

1. Aarøe, L. (2011). Investigating Frame Strength: The Case of Episodic and Thematic Frames. *Political Communication*, 28(2), 207–226. <https://doi.org/10.1080/10584609.2011.568041>
2. Aday, S. (2006). The Framesetting Effects of News: An Experimental Test of Advocacy versus Objectivist Frames. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 83(4), 767-784. <https://doi.org/10.1177/107769900608300403>
3. An, S., K., & Gower, K., K. (2009). How do the news media frame crises? A content analysis of crisis news coverage. *Public relations review*, 35(2), 107-112.
4. Arendt, F. (2013). News Stereotypes, Time, and Fading Priming Effects. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 90(2), 347-362. <https://doi.org/10.1177/1077699013482907>
5. Baden, C., & Lecheler, S. (2012). Fleeting, Fading, or Far-Reaching? A Knowledge-Based Model of the Persistence of Framing Effects. *Communication Theory*, 22: 359-382. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2012.01413.x>
6. Bagdonas, A., & Bliumas, R. (2019). *Aiškinamasis psichologijos terminų žodynas*. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
7. Boynton, G., & Richardson, G. W. (2016). Agenda setting in the twenty-first century. *New Media & Society*, 18(9), 1916-1934. <https://doi.org/10.1177/1461444815616226>
8. Borah, P. (2016). Media Effects Theory. In G. Mazzoleni (Ed.), *The International Encyclopedia of Political Communication*,. <https://doi.org/10.1002/9781118541555.wbiepc156>
9. Boukes, M. (2022). Episodic and Thematic Framing Effects on the Attribution of Responsibility: The Effects of Personalized and Contextualized News on Perceptions of Individual and Political Responsibility for Causing the Economic Crisis. *The International Journal of Press/Politics*, 27(2), 374-395. <https://doi.org/10.1177/1940161220985241>
10. Brüggemann, M. (2014). Between Frame Setting and Frame Sending: How Journalists Contribute to News Frames, *Communication Theory*, 24(1), Pages 61–82, <https://doi.org/10.1111/comt.12027>
11. Brüggemann, M., & D'Angelo, P. (2018). Defragmenting news framing research: Reconciling generic and issue-specific frames. In D'Angelo, P. (Ed.), *Doing news framing analysis II* (pp. 90-111). Routledge.
12. Busby, E., Flynn, D. J., Druckman, J. N., & Hall, S. (2018). Studying framing effects: Existing research and lingering questions. D'Angelo, P. (Ed.), *Doing news framing analysis II*, 27-50.

13. Cacciatore, M., A., Scheufele, D., A., & Iyengar, S. (2016). The End of Framing as we Know it ... and the Future of Media Effects. *Mass Communication and Society*, 19(1), 7–23. <https://doi.org/10.1080/15205436.2015.1068811>
14. Camaj, L. (2013). The media's role in fighting corruption: Media effects on governmental accountability. *The International Journal of Press/Politics*, 18(1), 21-42. <https://doi.org/10.1177/1940161212462741>
15. Chong, D., & Druckman, J., N. (2007). A theory of framing and opinion formation in competitive elite environments. *Journal of Communication*, 57(1), 99–118. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2006.00331.x>
16. Clark, T. S., & Kastellec, J. P. (2015). Source Cues and Public Support for the Supreme Court. *American Politics Research*, 43(3), 504-535. <https://doi.org/10.1177/1532673X14560809>
17. Coleman, R., McCombs, M., Shaw, D., & Weaver, D. (2009). Agenda setting. In Wahl-Jorgensen K. & Hanitzsch T. (Eds.) *The handbook of journalism studies* (pp. 167-180). New York: Routledge.
18. Dardis, F. E., Baumgartner, F. R., Boydston, A. E., De Boef, S., & Shen, F. (2008). Media Framing of Capital Punishment and Its Impact on Individuals' Cognitive Responses. *Mass Communication and Society*, 11(2), 115–140. <https://doi.org/10.1080/15205430701580524>
19. de Vreese, C., H., Boomgaarden, H., G., & Semetko, H., A. (2011). (In)direct Framing Effects: The Effects of News Media Framing on Public Support for Turkish Membership in the European Union. *Communication Research*, 38(2), 179-205. <https://doi.org/10.1177/0093650210384934>
20. Dillman Carpentier, F.R. (2017). Priming. In P. Rössler, C.A. Hoffner and L. Zoonen (Eds.), *The International Encyclopedia of Media Effects*. <https://doi.org/10.1002/9781118783764.wbieme0050>
21. Entman, R; Matthes, J; Pellicano, L (2009). *Nature, sources and effects of news framing*. In: Wahl-Jorgensen, K; Hanitzsch, Thomas. (Eds.) *The Handbook of Journalism Studies*. New York: Routledge, 175-190. <https://doi.org/10.5167/uzh-26408>
22. Ewoldsen, D., R., & Rhodes, N. (2019). Media priming and accessibility. In: M.B. Oliver, A.A. Raney & Bryant, J. (Eds.), *Media effects*, (pp. 83-99). New York, Routledge 10.4324/9780429491146-6.
23. Finklea, B., W. (2017). Media Effects: Comprehensive Theories. In Rössler, P. (Ed.), *The International Encyclopedia of Media Effects*, 1-13. John Wiley & Sons. doi:10.1002/9781118783764.wbieme0029.
24. Flower, L. (2023). Constructing clickable criminal trials: framing trials and legal professionals in digital news reports. *Emotions and Society*, 5(1), 48-66. <https://doi.org/10.1332/263169021X16716240161267>
25. Fox, K. J. (2013). Incurable sex offenders, lousy judges & the media: Moral panic sustenance in the age of new media. *American Journal of Criminal Justice*, 38(1), 160–181. <https://doi.org/10.1007/s12103-012-9154-6>

26. Garcia-Blanco, I., & Bennett, L. (2021). Between a 'media circus' and 'seeing justice being done': Metajournalistic discourse and the transparency of justice in the debate on filming trials in British newspapers. *Journalism*, 22(1), 176-195. <https://doi.org/10.1177/1464884918760025>
27. Guenduez, A., A., Schedler, K., & Ciocan, D. (2016). Generic frames and tonality: Mapping a polarizing issue in a multifaceted context. *European Journal of Communication*, 31(5), 584-599. <https://doi.org/10.1177/0267323116666478>
28. Harris, R., J., & Sanborn, F., W. (2014). How are media scientifically studied. In *A cognitive psychology of mass communication (6th ed.)*, 26-51. New York, Routledge/Taylor & Francis Group.
29. Hitt, M., P., & Searles, K. (2018). Media Coverage and Public Approval of the U.S. Supreme Court. *Political Communication*, 35(4), 566-586. <https://doi.org/10.1080/10584609.2018.1467517>
30. Hoewe, J. (2020). Toward a theory of media priming. *Annals of the International Communication Association*, 44(4), 312-321. <https://doi.org/10.1080/23808985.2020.1815232>
31. Johnston, C., & Bartels, B. (2010). Sensationalism and Sobriety Differential Media Exposure and Attitudes Toward American Courts. *Public Opinion Quarterly*. 74. 10.1093/poq/nfp096.
32. Kahneman, D. (2003). A perspective on judgment and choice: Mapping bounded rationality. *American Psychologist*, 58(9), 697-720. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.58.9.697>
33. Kepplinger, H., M., Geiss, S., & Siebert, S. (2012). Framing scandals: Cognitive and emotional media effects. *Journal of Communication*, 62(4), 659-681. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2012.01653.x>
34. Khan, A., T., & Khan, M., M. (2015). A Historical Study of Major Events Related to Media Effects on Audience: An Appraisal of Hypodermic Syringe Model. *Journal of Mass Communication Department, Dept of Mass Communication, University of Karachi*, 13.
35. Konar-Steenberg, M. (2005). The Needle and the Damage Done: The Pervasive Presence of Obsolete Mass Media Audience Models in First Amendment Doctrine. *Vand. J. Ent. & Tech. L.*, 8, 45.
36. Konopackienė, K. (2024). Naujusia apklausa: smuko visuomenės pasitikėjimas šalies teismais. *LRT.lt*. Paimta iš <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2225044/naujusia-apklausa-smuko-visuomenes-pasitikejimas-salies-teismais>
37. Lecheler, S. & Schuck, A. & Claes, H.. (2013). Dealing with feelings: Positive and negative discrete emotions as mediators of news framing effects. *Communications*. 38. 189-209. 10.1515/commun-2013-0011.
38. Lecheler, S., & De Vreese, C., H. (2010). Framing Serbia: the effects of news framing on public support for EU enlargement. *European Political Science Review*, 2(1), 73-93. doi:10.1017/S1755773909990233

39. Lecheler, S., Bos, L., & Vliegenthart, R. (2015). The Mediating Role of Emotions: News Framing Effects on Opinions About Immigration. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 92(4), 812-838. <https://doi.org/10.1177/1077699015596338>
40. Lee, B. & Mcleod, D.. (2020). Reconceptualizing Cognitive Media Effects Theory and Research Under the Judged Usability Model. *Review of Communication Research*. 8. 17-50. 10.12840/ISSN.2255-4165.022.
41. Leschziner, V. & Brett, G. (2021), Have Schemas Been Good To Think With? *Sociol Forum*, 36: 1207-1228. <https://doi.org/10.1111/socf.12767>
42. Lim, C., Snyder, J., & Strömberg, D. (2015). The Judge, the Politician, and the Press: Newspaper Coverage and Criminal Sentencing across Electoral Systems. *American Economic Journal: Applied Economics*. 7. 103-135. 10.1257/app.20140111.
43. Lin, J., & Phillips, S. (2014). Media Coverage of Capital Murder: Exceptions Sustain the Rule. *Justice Quarterly*, 31(5), 934–959. <https://doi.org/10.1080/07418825.2012.682601>
44. Lindgren, E., Lindholm, T., Vliegenthart, R., Boomgaarden, H., G., Damstra, A., Strömbäck, J., & Tsfati, Y. (2022). Trusting the Facts: The Role of Framing, News Media as a (Trusted) Source, and Opinion Resonance for Perceived Truth in Statistical Statements. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/10776990221117117>
45. Linos, K. & Twist, K.. (2016). The Supreme Court, the Media, and Public Opinion: Comparing Experimental and Observational Methods. *The Journal of Legal Studies*. 45. 223-254. 10.1086/687365.
46. Matthes, J. (2007). Beyond accessibility? Toward an on-line and memory-based model of framing effects. *Communications*. 32. 51-78. 10.1515/COMMUN.2007.003.
47. Meyer, P. (2021). Promoted Media Coverage of Court Decisions: Media Gatekeeping of Court Press Releases and the Role of News Values. *Journalism Studies*, 22(6), 723–740. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2020.1819861>
48. Miljan, L. (2014). Supreme Court Coverage in Canada: A Case Study of Media Coverage of the *Whatcott* Decision. *Oñati Socio-Legal Series*, 4(4). <https://ssrn.com/abstract=2500102>
49. Miller, J., M. (2007). Examining the Mediators of Agenda Setting: A New Experimental Paradigm Reveals the Role of Emotions. *Political Psychology*, 28: 689-717. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2007.00600.x>
50. Moy, P., Tewksbury, D. & Rinke, E.M. (2016). Agenda-Setting, Priming, and Framing. In Jensen, K.B., Rothenbuhler, E. W., Pooley, J. D. & Craig, R. T. (Eds.), *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy*. <https://doi.org/10.1002/9781118766804.wbiect266>

51. Morgan, M., Shanahan, J. and Signorielli, N. (2014). Cultivation Theory in the Twenty-First Century. In Fortner, R.S. & Fackler P.M. (Eds.), *The Handbook of Media and Mass Communication Theory*. <https://doi.org/10.1002/9781118591178.ch26>
52. Neuendorf, K., A. & Jeffres, L., W. (2017). Media Effects: Accounts, Nature, and History of. In P. Rössler, C.A. Hoffner and L. Zoonen (Eds.), *The International Encyclopedia of Media Effects*. <https://doi.org/10.1002/9781118783764.wbieme0023>
53. Pavolytė S. (2020). Žiniasklaidoje pateikiamos informacijos ir studentų teisėjų darbo vertinimo ryšiai. Bakalauro darbas. Vilnius.
54. Petty, R., E., Brinol, P., & Priester, J., R. (2009). Mass media attitude change: Implications of the Elaboration Likelihood Model of persuasion. In J. Bryant & M. B. Oliver (eds.), *Media effects: Advances in theory and research, 3rd Edition*, pp. 125-164. <https://doi.org/10.4324/9780203877111>
55. Ravid, I. (2019). Judging by the Cover: On the Relationship Between Media Coverage on Crime and Harshness in Sentencing. *S. Cal. L. Rev.*, 93, 1121.
56. Scheufele, B. (2004). Framing-effects approach: A theoretical and methodological critique. *Communications*, 29(4), 401-428. <https://doi.org/10.1515/comm.2004.29.4.401>
57. Scheufele, D., A. & Tewksbury, D. (2007), Framing, Agenda Setting, and Priming: The Evolution of Three Media Effects Models. *Journal of Communication*, 57, 9-20. <https://doi.org/10.1111/j.0021-9916.2007.00326.x>
58. Schuck, A., R., T., & de Vreese, C., H. (2006). Between Risk and Opportunity: News Framing and its Effects on Public Support for EU Enlargement. *European Journal of Communication*, 21(1), 5-32. <https://doi.org/10.1177/0267323106060987>
59. Slothuus, R. (2008), More Than Weighting Cognitive Importance: A Dual-Process Model of Issue Framing Effects. *Political Psychology*, 29: 1-28. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2007.00610.x>
60. Springer, S. & Harwood, J. (2015). The Influence of Episodic and Thematic Frames on Policy and Group Attitudes: Mediatonal Analysis. *Human Communication Research*. 41. [10.1111/hcre.12045](https://doi.org/10.1111/hcre.12045).
61. Tewksbury, D. (2020). Accessibility-Applicability Model. In Bulck, J (Ed.), *The International Encyclopedia of Media Psychology*. <https://doi.org/10.1002/9781119011071.iemp0231>
62. Tewksbury, D., & Scheufele, D. A. (2019). News framing theory and research. In *Media effects* (pp. 51-68). New York, Routledge.
63. Tversky, A., & Kahneman, D. (1981). The framing of decisions and the psychology of choice. *Science*, 211(4481), 453–458. <https://doi.org/10.1126/science.7455683>

64. Valenzuela, S., Piña, M., & Ramírez, J. (2017). Behavioral effects of framing on social media users: How conflict, economic, human interest, and morality frames drive news sharing. *Journal of Communication*, 67(5), 803–826. <https://doi.org/10.1111/jcom.12325>
65. Valkenburg, P., M., Peter, J., & Walther, J., B. (2016). Media effects: Theory and research. *Annual Review of Psychology*, 67, 315–338. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-122414-033608>
66. Vigers, B. (2024). U.S.: leader or loser in G7? *news.gallup.com*. Paimta iš <https://news.gallup.com/poll/643598/leader-loser.aspx>
67. Visockas, E. (2016). Pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis Lietuvoje. *Teisės problemos*, 92(2), 88-116.
68. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“ (2024). Pasitikėjimas institucijomis. *Vilmorus.lt*, paimta iš <http://www.vilmorus.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=2&cntnt01returnid=20>
69. Vliegenthart, R. (2012), Framing in Mass Communication Research – An Overview and Assessment. *Sociology Compass*, 6: 937-948. <https://doi.org/10.1111/soc4.12003>
70. Vorderer, P., Park, D., & Lutz, S. (2019). A History of Media Effects Research Traditions. 10.4324/9780429491146-1. In Oliver, M.B., Raney, A.A., & Bryant, J. (Eds.), *Media Effects: Advances in Theory and Research (4th ed.)* (pp. 1-15). New York, Routledge.
71. Vu, H., T. (2020). Agenda Building. In J. Bulck (Ed.), *The International Encyclopaedia of Media Psychology*, 1-5.

Priedai

1 Priedas. Pirmojo tyrimo etapo tyrimo priemonių rinkinio pavyzdys

Gerbiamasis (-oji),

esu Vilniaus universiteto 2-o kurso Teisės psichologijos magistro studijų programos studentas Tomas Raškauskas ir šiuo metu atlieku tyrimą, kuriuo siekiama išsiaiškinti 18-30 metų amžiaus žmonių požiūrį į Lietuvos teisėjus ir teismus. Jums bus pateikti teiginiai, susiję su įvairiais teisėjų ir teismų darbo aspektais. Prašome atidžiai perskaityti ir įvertinti kiekvieną teiginį (jeigu Jūs nesate buvęs (-usi) teisme, prašome pateikti savo nuomonę apie tai, kaip Jūs įsivaizduojate teismus ir teisėjus). Tyrimas vyks keturiais etapais kas savaitę – atėjus laikui atlikti sekantį etapą, su Jumis bus susisiepta elektroniniu paštu.

Jums pateikiamas klausimynas yra anoniminis, tačiau Jums reikės sugalvoti savo unikalų kodą (kurį turėsite atsiminti ir kitų matavimų metu), dėl to, kad būtų galima susieti visų matavimų rezultatus. Kad jums būtų lengviau atsiminti, siūlomas kodas susidaro iš jūsų motinos vardo pirmųjų dviejų raidžių bei jūsų gimimo dienos, t.y. jeigu motinos vardas yra Aldona ir gimėte sausio 5 dieną, kodas bus AL05 (vieno skaitmens gimimo diena rašoma su nuliu).

Jūsų prašysime nurodyti savo el. pašto adresą, kuris bus naudojamas tik susisiekti su Jumis prieš kitą tyrimo etapą. Gauti rezultatai bus nuasmeninti, o pasibaigus tyrimui jūsų el. pašto adresai bus sunaikinti. Visi tyrimo rezultatai bus naudojami tik moksliniais tikslais. Šio etapo klausimyno pildymas užtruks iki 10 min. Dalyvavimas tyrime yra savanoriškas, jeigu norėsite, galėsite bet kuriame tyrimo etape nutraukti savo dalyvavimą.

Iš anksto dėkojame Jums už dalyvavimą tyrime. Lauksime Jūsų nuoširdžių atsakymų.

Ar sutinkate dalyvauti tyrime?

Taip

Ne

Ar suprantate, kad dalyvaujate tyrime keturioms savaitėms ir kad su jumis bus susisiepta el. paštu po vienos, dviejų ir trijų savaitių?

Taip

Ne

Jums reikės susikurti identifikacijos kodą. Kodas susidaro iš jūsų motinos vardo pirmųjų dviejų raidžių bei jūsų gimimo dienos, t.y. jeigu motinos vardas yra Aldona ir gimėte sausio 5 dieną, kodas bus AL05 (vieno skaitmens gimimo diena rašoma su nuliu).

(Irašyti)

Prašau nurodykite el. paštą, kuriuo galėsiu su jumis susiekti kad tęsti kitas tyrimo dalis.

(Irašyti)

2 priedas. Antrojo tyrimo etapo tyrimo priemonių rinkinio pavyzdys.

Gerbiamasis (-oji),

esu Vilniaus universiteto 2-o kurso Teisės psichologijos magistro studijų programos studentas Tomas Raškauskas ir šiuo metu atlieku tyrimą, kuriuo siekiama išsiaiškinti žmonių požiūrį į Lietuvos teisėjus ir teismus. Jeigu gaunate šį laišką, reiškiasi kad jau sudalyvavote pirmojoje šio tyrimo dalyje (jeigu to nepadarytė, ignoruokite šią formą). Šis klausimynas bus antroji tyrimo dalis.

Šiandien pradėdamas antras tyrimo etapas, siekiant išsiaiškinti žmonių požiūrį į teismus ir teisėjus. Šioje formoje rasite straipsnio ištrauką iš žiniasklaidos portalų apie korupcijos skandalo bylą. Ji pateikta po šių instrukcijų. Tyrimą prašome atlikti ramioje ir susikaupę leidžiančioje aplinkoje. Pradėjus tyrimą, prašome jūsų *labai atidžiai* perskaityti šią ištrauką, *pagalvoti* apie perskaitytą informaciją ir tada tęsti šios formos pildymą. Po ištraukos bus klausimynas, bet trumpesnis negu tas, kurį pildėte pirmajame tyrimo etape. Šis tyrimo etapas turėtų užtrukti apie 10 minučių. Dar kartą dėkojame už Jūsų dalyvavimą.

Atlikus šią dalį, po savaitės susisieksiu su jumis vėl, tuo pačiu paštu, kurį nurodėte pildydami pirmąjį klausimyną.

Įveskite savo identifikacijos kodą. Jeigu sėkete instrukcijas pildydami pirmą klausimyną, tai jūsų kodas susidaro iš jūsų motinos vardo pirmųjų dviejų raidžių bei jūsų gimimo dienos, t.y. jeigu motinos vardas yra Aldona ir gimėte sausio 5 dieną, kodas bus AL05 (vieno skaitmens gimimo diena rašoma su nuliu).

(Irašyti)

Toliau jums bus pateikiama ištrauka iš Lietuvos žiniasklaidos portalų, kalbanti apie politinės korupcijos bylą, einančią per Lietuvos teismus. Primename, kad turėtumėte susikaupę ir ištrauką nagrinėti kuo ramesnėje aplinkoje. Skaitykite atidžiai, pagalvokite apie informaciją, kurią perskaitėte, po ko galėsite tęsti formos pildymą.

3 priedas. Teisėjų ir teismų darbo vertinimo klausimyno tiriamosios faktorių analizės su Varimax sukiniu teiginių faktorių svoriai (Pavolytė, 2020).

Teiginiai	Faktoriai			
	Teisėjų bendrų savybių	Teisėjų elgesio proceso metu	Pasitikėjimo žiniasklaida	Teisėjo – roboto
1. Nagrinėdami bylą, teisėjai išklauso žmonių nuomonės dėl kilusio ginčo	.080	.436	.011	.112
2. Nagrinėdami bylą, teisėjai įsigilina į jos esmę	.157	.739	-.089	.086
3. Teisėjai gerbia įstatymus	.166	.659	-.058	-.148
4. Teisėjai laikosi įstatymų nustatytų bylos nagrinėjimo taisyklių	.166	.637	-.004	-.243
5. Teisėjai yra geranoriški žmonių atžvilgiu	.363	.467	.192	.105
6. Teisėjai su visais žmonėmis elgiasi pagarbiai ir mandagiai	.174	.645	-.027	0.98
7. Teisėjai su visais žmonėmis elgiasi nešališkai	.149	.768	.094	-.070
8. Teisėjų sprendimai yra grindžiami objektyviais	.210	.699	.047	.014

faktais ir byloje turimais
įrodymais

9. Teisėjai visada priima teisingus sprendimus	.250	.564	.109	-.121
10. Teisėjai savo sprendimų motyvus ir argumentus pateikia žmonėms suprantamai bei aiškiai	.284	.413	.022	.213
11. Teisėjai gina žmonių teises	.540	.360	.032	-.096
12. Teisėjai savo darbą atlieka sąžiningai	.705	.415	-.107	-.038
13. Teisėjais galima pasitikėti	.709	.389	.007	-.087
14. Teisėjai yra nekorumpuoti	.694	.348	.159	-.086
15. Teisėjai yra atsidavę savo darbui	.718	.029	.192	.076
16. Teisėjai yra nepriekaištingos reputacijos asmenys	.683	.302	.137	-.157
17. Teisėjai savo darbą atlieka kokybiškai ir efektyviai	.636	.389	.092	.114
18. Teisėjai nepiktnaudžiauja savo tarnybine padėtimi	.709	.200	.175	-.089

19. Teisėjai rūpinasi ne tik savo, bet ir kitų žmonių gerove	.766	.001	.052	.084
20. Spauldoje pateikiama informacija apie teisėjus ir teismus galima pasitikėti	.137	.013	.866	-.079
21. Internete pateikiama informacija apie teisėjus ir teismus galima pasitikėti	.081	.037	.885	.024
22. Televizijoje pateikiama informacija apie teisėjus ir teismus galima pasitikėti	.050	.026	.929	.049
23. Radijuje pateikiama informacija apie teisėjus ir teismus galima pasitikėti	.241	.000	.859	.103
24. Teisėjo-roboto sprendimai būtų objektyvesni nei teisėjo-žmogaus	.036	-.069	-.044	.727
25. Teisėjo-roboto sprendimai būtų teisingesni nei teisėjo-žmogaus	-.136	.099	.137	.833
26. Jeigu tektų kreiptis į teismą ir būtų galima pasirinkti, kas nagrinės bylą, vietoje teisėjo-žmogaus rinkčiausi teisėją-robotą	-.007	-.004	.004	.845

Priedas 4. Teisėjų ir teismų darbo vertinimo klausimyno tiriamosios faktorių analizės su Varimax sukiniu teiginių faktorių svoriai, Skliaustuose nurodytas ankstesnės faktorių analizės panašaus faktoriaus pavadinimas.

Teiginiai	Faktoriai			
	Faktorius 1 (teisėjų bendrų savybių)	Faktorius 2 (teisėjų elgesio proceso metu)	Faktorius 3 (Pasitikėjimo žiniasklaida)	Faktorius 4 (Teisėjo – roboto)
1. Nagrinėdami bylą, teisėjai išklauso žmonių nuomonės dėl kilusio ginčo	-.012	.618	.137	-.109
2. Nagrinėdami bylą, teisėjai įsigilina į jos esmę	.372	.600	.073	-.104
3. Teisėjai gerbia įstatymus	.612	.386	0.50	.025
4. Teisėjai laikosi įstatymų nustatytų bylos nagrinėjimo taisyklių	.394	.506	0.01	.140
5. Teisėjai yra geranoriški žmonių atžvilgiu	.180	.707	.235	-.213
6. Teisėjai su visais žmonėmis elgiasi pagarbiai ir mandagiai	.211	.577	.382	-.81
7. Teisėjai su visais žmonėmis elgiasi nešališkai	.408	.514	.295	-.053
8. Teisėjų sprendimai yra grindžiami objektyviais	.515	.403	.207	.046

faktais ir byloje turimais
įrodymais

9. Teisėjai visada priima teisingus sprendimus	.314	.599	.052	.251
10. Teisėjai savo sprendimų motyvus ir argumentus pateikia žmonėms suprantamai bei aiškiai	.307	.630	.076	-.023
11. Teisėjai gina žmonių teises	.452	.662	.093	-.119
12. Teisėjai savo darbą atlieka sąžiningai	.732	.259	.183	-.177
13. Teisėjais galima pasitikėti	.720	.435	.181	-.042
14. Teisėjai yra nekorumpuoti	.824	.200	.032	-.004
15. Teisėjai yra atsidavę savo darbui	.669	.114	.098	-.002
16. Teisėjai yra nepriekaištingos reputacijos asmenys	.757	.028	.254	-.010
17. Teisėjai savo darbą atlieka kokybiškai ir efektyviai	.659	.368	.071	-.065
18. Teisėjai nepiktnaudžiauja savo tarnybine padėtimi	.785	.224	.183	.037

19. Teisėjai rūpinasi ne tik savo, bet ir kitų žmonių gerove	.610	.360	.197	-.263
20. Spauldoje pateikiama informacija apie teisėjus ir teismus galima pasitikėti	.115	.162	.884	-.035
21. Internete pateikiama informacija apie teisėjus ir teismus galima pasitikėti	.171	.224	.843	.046
22. Televizijoje pateikiama informacija apie teisėjus ir teismus galima pasitikėti	.202	.149	.868	.034
23. Radijuje pateikiama informacija apie teisėjus ir teismus galima pasitikėti	.178	.105	.925	-.021
24. Teisėjo-roboto sprendimai būtų objektyvesni nei teisėjo-žmogaus	.166	-.205	.028	.758
25. Teisėjo-roboto sprendimai būtų teisingesni nei teisėjo-žmogaus	-.049	.018	-.014	.914
26. Jeigu tektų kreiptis į teismą ir būtų galima pasirinkti, kas nagrinės bylą, vietoje teisėjo-žmogaus rinkčiausi teisėją-robotą	-.303	-.015	.004	.840

5 priedas. Teisėjų ir teismų darbo vertinimo klausimynas, naudotas visuose tyrimo etapuose.

Toliau turėsite atsakyti į teiginius, skirtus įvertinti Jūsų nuomonę apie teisėjus ir jų darbą. Visi klausimai bus atsakomi skalėje nuo 1 („visiškai nesutinku“) iki 7 („visiškai sutinku“). Stenkitės atsakyti nuoširdžiai ir per daug negalvodami, kad neiškraipyti savo atsakymų.

Klausimas	1	2	3	4	5	6	7
Nagrinėdam i bylą, teisėjai išklauso žmonių nuomonės dėl kilusio ginčo							
Nagrinėdam i bylą, teisėjai įsigilina į jos esmę							
Teisėjai gerbia įstatymus							
Teisėjai laikosi įstatymų nustatytų bylos nagrinėjimo taisyklių							
Teisėjai yra geranoriški žmonių atžvilgiu							
Teisėjai su visais žmonėmis elgiasi pagarbiai ir mandagiai							
Teisėjai su visais žmonėmis							

elgiai nešališkai							
Teisėjų sprendimai yra grindžiami objektyviais faktais ir byloje turimais įrodymais							
Teisėjai visada priima teisingus sprendimus							
Teisėjai savo sprendimų motyvus ir argumentus pateikia žmonėms suprantamai bei aiškiai							
Teisėjai gina žmonių teises							
Teisėjai savo darbą atlieka sąžiningai							
Teisėjais galima pasitikėti							
Teisėjai yra nekorumpuo ti							
Teisėjai yra atsidavę savo darbui							

Teisėjai yra nepriekaištingos reputacijos asmenys							
Teisėjai savo darbą atlieka kokybiškai ir efektyviai							
Teisėjai nepiktinauži auja savo tarnybine padėtimi							
Teisėjai rūpinasi ne tik savo, bet ir kitų žmonių gerove							
Spaudoje pateikiama informacija apie teisėjus ir teismus galima pasitikėti							
Internete pateikiama informacija apie teisėjus ir teismus galima pasitikėti							
Televizijoje pateikiama informacija apie teisėjus ir teismus galima pasitikėti							

Radijuje pateikiama informacija apie teisėjus ir teismus galima pasitikėti							
Teisėjo-roboto sprendimai būtų objektyvesni nei teisėjo-žmogaus							
Teisėjo-roboto sprendimai būtų teisingesni nei teisėjo-žmogaus							
Jeigu tektų kreiptis į teismą ir būtų galima pasirinkti, kas nagrinės bylą, vietoje teisėjo-žmogaus rinkčiausi teisėją-robotą							

6 priedas. Pirmajame etape pateiktas demografinis klausimynas.

Jūsų amžius (įrašykite skaičių)

(įrašyti)

Jūsų lytis

Vyras

Moteris

Kita

Jūsų išsilavinimas

Pradinis

Pagrindinis

Vidurinis

Aukštesnysis

Aukštasis

Jūsų specialybė (turima arba siekiama įgyti)

(Įrašyti)

Jūsų šeimyninė padėtis

Vienišas/vieniša

Vedęs/ištekėjusi

Išsiskyres/išsiskyrusi

Turintis/turinti partnerį

Kita

Ar jums kada teko dalyvauti teisme? (pažymėkite visus tinkamus variantus)

Taip, kaip ieškovui

Taip, kaip atsakovui

Taip, kaip liudininkui

Taip, kaip kaltinamajam

Taip, kaip nukentėjusiam

Taip, kaip stebėtojui

Ne

Ar jūsų artimiesiems / pažįstamiems kada nors teko dalyvauti teisme? (pažymėkite visus tinkamus variantus)

Taip, kaip ieškovui

Taip, kaip atsakovui

Taip, kaip liudininkui

Taip, kaip kaltinamajam

Taip, kaip nukentėjusiam

Taip, kaip stebėtojui

Ne

Ar Jums teko išklausti kokias nors teisinės disciplinas (jeigu studijavote (-uojate) ne teisę)?

Taip (tuomet pereikite prie sekančio klausimo)

Ne (tuomet praleiskite sekantį klausimą)

Aš studijavau (-uoju) teisę (tuomet praleiskite sekantį klausimą)

Nurodykite, kokias konkrečiai teisinės disciplinas esate išklausęs

(Įrašyti)

Ar Jūs domitės teisinės tematikos informacija nurodytoje žiniasklaidos priemonėje

Žiniasklaidos priemonė	Taip	Ne
------------------------	------	----

Spaudoje		
Internete		
Televizijoje		
Radijo laidose		

Kaip, jūsų manymu, per pastaruosius penkis metus pasikeitė teisėjų ir teismų sistemos darbas?

Pagerėjo

Nepasikeitė

Pablogėjo

Ar jūs pasitikite mūsų šalies teisėjais ir teismų sistema?

Visiškai nepasitikiu

Didžiąja dalimi nepasitikiu

Iš dalies nepasitikiu

Nei pasitikiu nei nepasitikiu

Iš dalies pasitikiu

Didžiąja dalimi pasitikiu

Visiškai pasitikiu

Ar jums teko girdėti apie 2022 ir 2023 metų „MG Baltic“ politinės korupcijos skandalo teismo bylas pirmosios instancijos ir apeliaciniame teismuose?

Taip

Ne (tada praleiskite sekantį klausimą)

Kokį poveikį jūsų nuomonei apie teisėjus padarė „MG Baltic“ korupcijos skandalo bylos?

Padidino pasitikėjimą

Nepadarė poveikio

Sumažino pasitikėjimą

7 priedas. Tyrime naudotos straipsnių iškarpos ir jų pavadinimai.

Teigiamos sąlygos iškarpa.

Teisingumas laimi: Lietuvos apeliacinis teismas ištaiso klaidingą pirmosios instancijos teismo sprendimą

Lietuvos apeliacinis teismas 2023 metų lapkričio mėn. paskelbė nuosprendį politinės korupcijos byloje. Šiuo sprendimu visi anksčiau išteisinti bylos dalyviai buvo pripažinti kaltais, o keletui iš jų skirtos realios laisvės atėmimo bausmės. Pirmosios instancijos teismas visus bylos kaltinamuosius buvo išteisinęs, pagrįsdamas savo sprendimą tuo, kad nebuvo užtekinai duomenų įrodyti korupcijos buvimą.

Šioje byloje mes matome puikų teismų sistemos darbą, kai aukštesnės instancijos teismas ištaisė pirmosios instancijos teismo padarytas klaidas. Lietuvos apeliacinis teismas, pakeitęs pirmosios instancijos korupcijos byloje asmenis išteisinusio teismo sprendimą, nurodė, kad šis teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, neanalizavo ir nevertino visų aplinkybių, susijusių su bylos dalyvių veiksmais, jų daroma įtaka konkrečioms politinėms partijoms, o kartu ir korupcinių ryšių, siejusių byloje išteisintus asmenis. Teisėjų kolegijos vertinimu, tai ir sukliudė išsamiai išnagrinėti baudžiamąją bylą bei priimti teisingą sprendimą. Visuomenė dabar gali būti rami, žinodama, kad Lietuvos teisinė sistema pajėgi ištaisyti savo klaidas ir priimti teisingus sprendimus.

Neutralios sąlygos iškarpa.

Apeliacinis teismas pakeičia pirmosios instancijos teismo sprendimą

Lietuvos apeliacinis teismas 2023 metų lapkričio mėn. paskelbė nuosprendį politinės korupcijos byloje. Šiuo sprendimu visi anksčiau išteisinti bylos dalyviai buvo pripažinti kaltais, o keletui iš jų skirtos realios laisvės atėmimo bausmės. Pirmosios instancijos teismas visus bylos kaltinamuosius buvo išteisinęs, pagrįsdamas savo sprendimą tuo, kad nebuvo užtekinai duomenų įrodyti korupcijos buvimą.

Šis sprendimas buvo apskųstas. Po tyrimo Lietuvos apeliacinis teismas nustatė, kad pirmosios instancijos teismas padarė klaidų, todėl ankstesnis sprendimas buvo pakeistas.

Neigiamos sąlygos iškarpa.

Chaosas teismų sistemoje - Lietuvos apeliacinis teismas pakeičia sprendimą šioje permainingoje byloje

Lietuvos apeliacinis teismas 2023 metų lapkričio mėn. paskelbė nuosprendį politinės korupcijos byloje. Šiuo sprendimu visi anksčiau išteisinti bylos dalyviai buvo pripažinti kaltais, o keletui iš jų skirtos realios laisvės atėmimo bausmės. Pirmosios instancijos teismas visus bylos kaltinamuosius buvo išteisinęs, pagrįsdamas savo sprendimą tuo, kad nebuvo užtektinai duomenų įrodyti korupcijos buvimą.

Tai, kaip buvo vykdomas teismo procesas, verčia susimąstyti, kaip veikia mūsų teisinė sistema. Jau dabar kyla neaiškumų dėl to, kokių pagrindų Lietuvos apeliacinis teismas nuteisė prieš tai išteisintus asmenis, kurie iš esmės dalyvavo politiniuose procesuose. Bėlieka tikėtis, kad Lietuvos apeliacinis teismas plačiau paaiškins savo sprendimą visuomenei, nes ta informacija, kuri pateikta dabar, yra neišsami ir labai formali. Paskirtomis didelėmis bausmėmis taip pat nedera džiaugtis, nes Lietuva jau pirmąją Europoje pagal kaltinamiesiems skiriamų bausmių dydį. Keista ir tai, kai tie patys faktai dviejų teismų vertinami visiškai kitaip, be to, atrodo, kad Lietuvos apeliacinis teismas pasidavė spaudimui, kuris kilo po to, kai pirmos instancijos teismas išdrįso išteisinti bylos dalyvius.

8 priedas. Papildomi klausimai, pateikti visoms tiriamųjų grupėms po straipsnio iškarpos.

Kokią emociją (-as) Jums sukėlė perskaityta straipsnio iškarpa (pasirinkite visus tinkamus variantus)

Pyktį

Susierzinimą

Nusivylimą

Liūdesį

Džiaugsmą

Kita (Įrašyti)

Jokios emocijos arba nespecifinė

Nurodykite, kokio stiprumo buvo patirta emocija (-os) (pvz., 10 proc. – išgyvenau silpną emociją, 50 proc. – išgyvenau vidutinio stiprumo emociją, 100 proc. – išgyvenau labai stiprią emociją). Jeigu patyrėte kelias emocijas, procentus nurodykite atskirai kiekvienai emocijai. Jeigu neišgyvenote jokios emocijos, šį klausimą praleiskite.

(įrašyti)